

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**КРЕАТИВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПСИХОЛОГА**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконала: здобувачка
другого (магістерського) рівня
Спеціальності: 053 Психологія

Освітньо-професійної
(наукової) програми:
Психологія
Олена СИДОРЕНКО

Керівник: доктор психологічних
наук, професорка
Анжеліка КОЛЛІ-ШАМНЕ

Рецензент: _____

Івано-Франківськ–2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА.....	8
1.1. Креативність як психологічна категорія.....	8
1.2. Роль і місце креативності в професійній діяльності психолога.....	16
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РІВНЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА....	24
2.1. Організація та методи дослідження особливостей креативності психологів в їх професійній діяльності.....	24
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних результатів дослідження.....	29
2.3. Опис корекційно-розвивальної програми спрямованої на розвиток креативності психологів.....	37
Висновки до другого розділу.....	39
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	51
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	51
Додаток Б. Корекційно-розвивальна програма, що спрямована на розвиток креативності психологів як чинника становлення їх професіоналізму.....	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сучасної персоніфікації та гуманізації стосунків розкриття всіх можливостей особистості, гармонійний розвиток індивіда, самореалізація є дуже актуальним питанням. Сучасна спільнота вимагає діяльних та активних людей, що здатні виразити власний потенціал, розвивати та реалізовувати себе, досягаючи таким чином акме особистісного розвитку. А передові зміни, що відбуваються в суспільстві, насамперед вимагають підвищення якості підготовки конкурентоспроможних, компетентних фахівців, здатних нестандартно вирішувати професійні проблеми та творчо мислити у власній професійній діяльності. Майже усі сфери діяльності людини вимагають творчих та нестандартних рішень, зокрема й професійна діяльність фахівців-психологів. В умовах сучасних змін не можливо уявити професійно розвинену особистість без наявності у неї творчого потенціалу, а новітня діяльність психолога-практика – без високорозвиненої креативності. Тому розвиток творчої особистості психологів є актуальною проблемою сьогоденної психологічної науки та практики, тому що від її вирішення великою мірою є обумовлена якість професійної підготовки та в подальшому якість професійної діяльності психологів. Суспільство відчуває нагальну потребу у креативно працюючих практичних психологів, що розуміють власну творчість, креативність, індивідуальність та проявляють її у своїй професійній діяльності.

Нині досить ґрунтовно є дослідженими психологічні аспекти та особливості творчої діяльності індивіда. Вивченням цього питання займалися такі науковці, як Дж.Гілфорд, Н. Бельська, Н. Дідик, О. Кульчицька, Н. Макаренко, В. Моляко, К. Роджерс, Е. Торранс, В. Франкл, В. Фрицок та ін. Також досить повно розглянуті особливості творчих здібностей та можливості прояву креативності індивідом. Дослідженням цієї проблематики займалися: І. Біла,

Д. Богоявленська, О. Варгата, В. Дружинін, О. Завгородня, О. Матюшкін, Ю. Мороз, Я. Пономарьов, Дж. Рензулі, С. Тейлор, Л. Терстоун, Е. Торранста ін. Креативність як професійно значущу особистісну властивість психологів вивчали О. Артемчук, В. Бочелюк, В. Зарицька, П. Горностай, О. Лобода, Н. Чепелева, Р. Овчарова, Н. Пов'якель, Л. Скрипко, О. Саннікова та інші.

Попри те, що дослідження проблеми креативності особистості вивчалися досить довго як в зарубіжній, так і у вітчизняній психологічній науці, проте й нині існує безліч недосліджених тем, так названих «білих плям» у зазначеній галузі психологічних досліджень, що демонструє важливість здійснення подальших теоретико-методологічних та емпіричних досліджень. Отже, вивчення феномена креативності практичних психологів є досить актуальним та нагальним питанням. Креативність психолога виступає основою творчої продуктивності професійної діяльності. Тому значущість теми та її недостатня розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота написана в межах ініціативної теми кафедри психології факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету «Особистісні та ситуаційні ресурси особистості в умовах життєвої та суспільної кризи» (державний реєстраційний номер 0119U103458).

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретико-емпіричному вивченні особливостей креативності в структурі професійної діяльності психологів.

Враховуючи мету дослідження, нами було визначено наступні **завдання** кваліфікаційного проєкту:

1. Розкрити психологічний зміст поняття «креативність».
2. Здійснити теоретико-методологічний аналіз особливостей креативності у професійній діяльності психолога.

3. Емпірично дослідити особливості розвитку креативності професійних психологів, особливостей професійного самоздійснення та самоефективності в професійній діяльності.

4. Виявити особливості впливу рівня розвитку креативності на рівень професійного самоздійснення та самоефективності в професійній діяльності психологів.

5. Розробити корекційно-розвивальну програму спрямовану на розвиток креативності у психологів як чинника становлення їх професіоналізму.

Об'єкт дослідження– креативність особистості.

Предмет дослідження– психологічні особливості креативності практичних психологів у структурі їх професійної діяльності.

Теоретико-методологічною основою нашого наукового дослідження є: теоретичні положення принципу детермінізму як основоположного принципу психології (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко, О. Ткаченко, М. Ярошевський); основи особистісного та системно-комплексного підходу (Д. Завалішина, К. Платонов, В. Шадріков), основи психології творчості (Д. Богоявленська, Л. Виготський, С. Дімітрова-Бурлаєнко, В. Дружинін, В. Клименко, В. Козленко, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Фрицюк, М. Ярошевський); наукові дослідження, присвячені феномену креативності (О. Артемчук, Н. Бельська, Н. Вишнякова, П. Горностай, О. Донченко, Н. Макаренко, М. Мельник, В. Моляко, О. Лобода, Л. Романишина, Г. Тарасенко, С. Шандрук, В. Шинкаренко та ін.). Також в кваліфікаційній роботі використовували положення та ідеї концепції творчого саморозвитку (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Е. Торренс); системно-стратегічної концепції творчості (В. Моляко); концепції «creativity» як сукупності особистісних властивостей (Ф. Баррон, Я. Пономарьов, Е. Фромм та інші).

У кваліфікаційному дослідженні ми використовували наступні **методи дослідження**: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, обґрунтування та уточнення існуючих теоретичних підходів); емпіричні (тестування креативності за допомогою модифікованого варіанту методики Ф. Вільямса в адаптації Н. Бельської дозволяє визначити рівень розвитку креативності психологів; опитувальник професійного самоздійснення О. Кокун з метою виявлення загального рівня професійного самоздійснення психологів, рівня внутрішньо-професійного та зовнішньо-професійного самоздійснення; методика «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека для оцінки професійної компетентності психологів); методи математично-статистичної обробки емпіричних даних: кореляційний аналіз за Спірменом.

Наукова новизна отриманих результатів: теоретично визначено суть та значення поняття «креативність», уточнено особливості креативності психолога у професійній діяльності як чинника становлення їх професіоналізму. Емпірично досліджено особливості розвитку креативності у психологів, особливості їх самоефективності у власній професійній діяльності та особливості професійного самоздійснення. Емпірично встановлено вплив креативності на рівень професійної самоефективності та самоздійснення.

Практичне значення роботи. Матеріали емпіричного дослідження можуть бути використані фахівцями-психологами для складання психологічних та методичних рекомендації щодо розвитку креативності як чинника становлення професіоналізму психолога. Також практичне значення полягає в розробці корекційно-розвивальної програми, спрямованої на розвиток креативності молодих фахівців психологів, що сприятиме формуванню їх професійної самоефективності, підвищенню рівня конкурентоспроможності. Також отримані результати дослідження можуть бути використані

фахівцями-психологами, що здійснюють психологічний супровід студентів та молодих фахівців під час навчання у закладі вищої освіти, а також при викладанні навчальних дисциплін з загальної психології, психодіагностики, основ психокорекції.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету від 4 жовтня 2023 року (протокол № 3) та представлені у статті: «Особливості креативності в професійній діяльності психолога».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, що закінчуються висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел, що містить в собі 53 найменування, з них 3 іноземних джерел, та 2 додатків. Основний зміст викладено на 42 сторінках тексту, а загальний обсяг – 72 сторінки. Робота містить в собі одну таблицю та три рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

1.1. Креативність як психологічна категорія

У процесі підготовки конкурентоспроможного сучасного фахівця однією з найважливіших цілей є формування творчої особистості. Творчість вважали найвищою формою людської діяльності протягом усієї історії людства. С. Дімітрова-Бурлаєнко трактує творчість як практичну та мисленнєву діяльність зі створення неповторних оригінальних цінностей, встановлення нових закономірностей, властивостей, фактів, методів дослідження, а також перетворення духовної культури чи матеріального світу (Дімітрова-Бурлаєнко С. Д.) [14].

У наукових доробках українських філософів, а саме Ф. Прокоповича та Г. Сковороди, творчість розглядається як процес самопізнання особистістю себе. Науковець Г. Сковорода вважав, що в людині закладені величезні творчі можливості від самої природи, для розвитку яких слід тільки створити необхідні умови (за Сисоєвою С. О.) [41].

В психологічній науці творчість традиційно розглядають як цілеспрямовану свідому діяльність особистості, що ставить перед собою завдання пізнання та перетворення дійсності, створення оригінальних предметів, нових творів. Н. Макаренко зазначає, що ознаками, які характеризують творчість як процес діяльності, є фундаментальність, первинність, прагнення до самовираження, непередбаченість, самоактуалізація, імпровізаційність, настрої та емоції творця, натхнення (Макаренко Н. М.) [31].

Однак на сьогоднішній день поряд з терміном «творчість» більш звичним, а особливо для сфери професійної діяльності особистості, є

термін «креативність». І. Зязюн, досліджуючи ієрархічні зв'язки між поняттями «творчість» та «креативність», трактує творчість як процес створення суб'єктивно нового, що спирається на вміння використовувати нестандартні способи діяльності, продукувати оригінальні ідеї, креативність визначає як особистісну здатність знаходити нетрадиційні способи розв'язання складних проблемних завдань, генерувати оригінальні ідеї. Таким чином, креативність розкривається як складник творчості (за Ярошинською О.) [49].

Нижче більш детально проаналізуємо поняття «креативність». Розглядаючи значення слова «креативність», слід акцентувати увагу, що «креатив» є скальковане слово з англійської мови «creative», що перекладається як той, що створюється, творчий. Однак в інших мовах, наприклад німецькій та французькій, для розрізнення та позначення понять «творчість» та «креативність» існують різні лексичні одиниці. Так, наприклад у французькій мові – «oeuvre» («творчість») і «creative» («креативність»). Тобто, поняття «креативність» та «творчість» протиставляються. Уперше термін «креативність» застосував Д. Сімпсон, який окреслив цим словом ще у першій половині ХХ століття здатність індивіда відмовлятися від стереотипів у мисленні. А предметом дослідження креативність стала у 60-ті роки ХХ століття спочатку в психологічній науці, а потім педагогічній (Фрицюк В.) [43].

В філософії креативність розглядається як світоглядна категорія, метою якої є надання можливості кожному індивіду розглянути творчість як витвір, для котрого властиво абсолютне прагнення до креативної діяльності; як творче першоджерело, діяльність людини, що перетворює соціальний світ та природний відповідно до потреб і цілей індивіда ґрунтуючись на об'єктивних законах реальної дійсності, здатність до творчого мислення (Донченко О. С.) [15].

В психологічній науці тлумачення поняття «креативності» є доволі розбіжним. Так, на думку С. Тейлора, креативність є не єдиним фактором,

а являє собою сукупність різних здібностей людини, кожна з яких може мати різну міру вираженості (за Лучанською В.) [29]. Е. Торренс вважає, що креативність є здатністю до загостреного сприйняття прогалин та недоліків у відсутніх елементах, знаннях. Автором було запропоновано модель креативності, що містить в собі три фактори: оригінальність, гнучкість та швидкість (продуктивність). Е. Торренс визначає креативність наступним чином: «це здатність індивіда до нестандартного, творчого мислення, чутливість індивіда до проблем і пошуку шляхів їхнього вирішення, здатність до гнучкого мислення та висунення нових ідей; чутливість до дисгармонії наявних знань» (Torrance E.) [52, с. 143]. Ф. Барон трактує креативність як здатність вносити щось нове у власний досвід (за Лучанською В.) [29].

О. Лобода розглядає креативність як особистісно значущу соціальну якість, що допомагає здійсненню «самобудівництва». Тобто, креативність не являє собою певну характеристику пізнавальних процесів, а є однією з найглибших детермінант особистості, визначає можливість повноцінної самореалізації в усіх сферах життєдіяльності, не тільки в процесі професіоналізації (Артемчук О. Г., Лобода О. В) [3].

Аналізуючи наукову зарубіжну літературу щодо дослідження феномену креативності, з'ясовано, що науковці Д. Харрінгтон та Ф. Баррон у своїх наукових доробках з даної проблематики акцентують увагу на наступних узагальненнях: науковці трактують креативність як здатність індивіда адаптивно реагувати на потребу нових продуктів та підходів, а створення творчого нового продукту спричинено особистістю самого творця та рівнем його внутрішньої мотивації. Крім цього науковці Д. Харрінгтон та Ф. Баррон наголошують, що характерологічними особливостями креативності особистості, креативного процесу, креативного продукту є їх оригінальність, спроможність, валідність, адекватність завданню, а також відповідність за екологічною, оптимальною, естетичною формою, правильною та оригінальною на

певний момент. Також вчені зазначають, що креативні продукти можуть бути доволі різноманітними за природою: поеми чи картини, створення музики, нове рішення проблеми в математиці, нові релігійні чи філософські системи, новочасне рішення соціальних проблем, відкриття хімічного процесу, інновації в юриспруденції тощо(за Яськів П.) [50].

Доволі оригінальний, привертає до себе увагу підхід до розуміння креативності у наукових працях Е. Фрома. Учений зазначає, що критерієм креативності є процеси та характеристики, а не сама якість отриманого результату. Саме вони (процеси та характеристики) активізують творчу продуктивність людини. А креативність науковець розуміє як здатність особистості пізнавати та вражатися, бути відкритим, здивованим та націленим на щось, як вміння знаходити рішення в досить нетипових ситуаціях, як здатність людини до глибинного осмислення власного досвіду (за Горностаєм П. П.) [9].

Дещо інше, але досить оригінальне трактування креативності запропонувала Ю. Курята, яка розглядала креативність як розумову здатність виробляти нову ідею в будь-якій сфері. Тобто, розуміла креативність не як наукову діяльність чи отримані знання, а як навички особистості, які можна вдосконалювати за допомогою різноманітних методів (Курята Ю. В.) [27].

Ф. Вільямс дефініціює креативність як певну якість, характеристику особистості, що проявляється у творчій продуктивності, здатності відхилятися в мисленні від традиційних схем, породжувати оригінальні ідеї, швидко вирішувати проблемні ситуації (за Бельською Н. А., Мельник М. Ю., Новгородською М. М.) [11].

Л. Ткаченко трактує креативність як здатність людини до інноваційності мисленнєвої діяльності, гнучкості, варіативності, що передують процесу творчої дії. Також акцентує увагу на тому, що креативність являє собою особистісну якість, яка може бути сформована

через певні умови навчання та виховання, тобто, вона не є вродженою характеристикою особистості (за Дімі트로вою-Бурлаєнко С. Д.) [13].

С. Шандрук позиціонує креативність як: «особистісну якість, що базується на потенційних можливостях кожної людини, актуалізації неусвідомлюваної потреби бути неповторною індивідуальністю, вільною своєю творчістю приєднуватись до загального через власні продукти креативності, гармонійно поєднувати індивідуальні й соціально значущі інтереси» (Шандрук С. К.) [46, с. 98].

Досліджуючи креативність з позиції проблемних ситуацій, науковець В. Шадріков трактує креативність як уміння приймати рішення в різноманітних ситуаціях, як здатність особистості вирішувати масу завдань у обставинах, що постійно змінюються, а також як сукупність наступних компетенцій: уміння знаходити інші джерела інформації, уміння заявляти про власні інтереси та потреби, здатність продукувати оригінальні способи вирішення проблем, уміння приймати рішення в різноманітних ситуаціях (за Вовк М. В.) [8].

В. Моляко розуміє креативність як: «як здатність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення» (Моляко В. О.) [34, с. 485] та виокремлює наступні сім ознак креативності: евристичність, чуттєвість, оригінальність, чіткість, фантазію, сконцентованість та активність.

Є. Ільїн розглядає креативність як особистісну характеристику, що проявляється у здатності особистості привносити творчість у всі види власної діяльності. На думку науковця креативна особистість може бути одночасно і творчим дослідником, і педагогом, і організатором, і при цьому перебувати у постійному прагненні до самовдосконалення та удосконалення оточуючого середовища (за Максименко С. Д.) [33].

Аналізуючи поняття креативності з точки зору професійної педагогіки, науковиця І. Брякова розглядає дану понятійну категорію як творчу здатність особистості до прийняття та створення чогось нового, як

здатність до генерування великої кількості суб'єктивно та об'єктивно значущих, оригінальних та корисних ідей, як здатність до нестандартного мислення. Авторка вважає, що креативність визначає готовність людини до відмови від стереотипів, її готовність до змін, допомагає у ситуації невизначенності знаходити нетипові рішення складних проблем та виступає саме тим внутрішнім ресурсом особистості, що слугує успішному самовизначенню у суспільстві. І. Брякова вважає, що креативні люди є орієнтованими на самоактуалізацію та творчість, є психологічно готовими до різних інновацій у власній професійній діяльності та є менш схильними до професійної деформації та професійного вигорання (за Кияшко Л. О.) [20].

Аналізуючи поняття креативності, на нашу думку, також важливо звернути увагу на взаємозв'язок креативності та інтелекту. А. Маслоу та А. Олох зазначали, що креативність не може існувати особно як окремий феномен, а навпаки, творча активність індивіда виявляється лише за умов взаємодії цінностей, мотивації, особистісних рис, інтелектуальної обдарованості. А ось наприклад, Я. Пономарьов, К. Тейлор, Дж. Гілфорд розуміють креативність, навпаки, як незалежний від інтелекту самостійний чинник, та констатують лише незначну кореляцію між рівнем креативності та рівнем інтелекту людини. Г. Гарднер у власному експериментальному дослідженні акцентує увагу на тому, що креативні здібності людини зазвичай не є обумовленими високим рівнем «загального інтелекту», а навпаки, вони мають більш тісний кореляційний зв'язок зі специфічними видами інтелекту, а саме: логіко-математичним, лінгвістичним, тілесно-кінестетичним, просторовим тощо (за Корольовим В. Д.) [34]. Властивим для креативної особистості є дивергентне мислення, відкритість до нового досвіду, коли пошук відбувається в різних напрямках одночасно та не є підпорядкованим якійсь єдиній логіці.

Отже, аналізування теоретико-методологічних засад вивчення феномену креативності дозволяє зробити нам наступні узагальнення. Встановлено, що креативність розуміється науковцями як:

1. Специфічна здатність особистості, що зумовлена існування та поєднанням різноманітних особистісних якостей (Ф. Вільямс, Л. Мітіна, В. Моляко та інші).

2. Загальна здатність особистості до перетворення власного попереднього досвіду, створення на його основі чогось унікального і нового та прийняття створеного іншими людьми (В. Дружинін, Я. Пономарьов та інші).

3. Інтегральна якість, що поєднує в собі особистісну та когнітивну сферу (В. Щадріков, Д. Богоявлевська, Л. Куцевол та інші).

4. Максимальний рівень розвитку інтелектуальних здібностей (Ж. Піаже, О. Тихомирова, О. Дяченко та інші).

5. Як складне та багатомірне явище, специфічна форма психічної активності, що має власну структуру (Е. Торренс, Т. Баришева та інші).

Такими чином, проаналізувавши наукову літературу та запропоновані науковцями визначення поняття креативності умовно можемо їх розподілити на три групи. До першої групи нами було віднесено розуміння креативності, де науковці акцентують увагу на особистісній стороні цього феномену та фокусуються на здібностях, самоактуалізації особистості, особистісному потенціалу людини. Це такі науковців, як: О. Тулуз, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Мітіна, В. Щадріков та інші. Наприклад, А. Маслоу, зазначав, що креативність є засобом самоактуалізації та є пов'язаною з свободою духа та прийняттям себе. Л. Мітіна розглядає креативність як специфічну здатність індивіда, що обумовлена поєднанням різних особистісних рис. В. Щадріков зазначає про інтегративний характер цього феномену, розуміє як якість, що поєднує в собі особистісну та когнітивну сферу (за Шандрюк С. К.) [46].

До другої групи можна віднести тлумачення креативності, автори яких основоположною вважають когнітивну природу креативності. До цієї групи слід віднести визначення креативності, запропоновані Ч. Спірменом, Е. Торренсом, О. Дяченко, Дж. Гілфордом Ф. Гальтоном, Д. Богоявленська та інші. Так, Дж. Гілфорд трактує креативність як дивергентне мислення; Ч. Спірмен, основою креативності вважає інтелектуальну здатність особистості формувати зв'язки між різноманітними ідеями. Д. Богоявленська розуміє креативність як інтелектуальну активність особистості. О. Дяченко розглядає креативність як найвищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей (за Дідик Н. М.) [12].

До третьої групи було віднесено визначення креативності, в яких дослідники зазначають про її соціальну природу, враховуючи вплив факторів навколишнього середовища та розвиток та формування рівня креативності. Це такі науковці, як Ф. Баррон, Р. Стернберг та інші. Вони вважають, що креативність являє собою здатність людини створювати оригінальний продукт, що відповідає потребам навколишнього середовища.

Аналізуючи наукову літературу щодо вивчення креативності як психологічної категорії, ми більш схильні поділяти думку, що креативність має інтегративний характер та є нерозривно пов'язаною із емоційною, мотиваційною, інтелектуальною, рефлексивною, діяльнісною сферами особистості. Креативність є обов'язковим компонентом у структурі професійної діяльності будь-якого фахівця.

1.2. Роль і місце креативності в професійній діяльності психолога

Щодо розуміння феномену професійної діяльності особистості, слід зазначити, що існують досить різноманітні його властивості. О. Лішин трактує професійну діяльність як багаторівневу цілеспрямовану активність особистості відносно формування ціннісних орієнтацій, смислотвірних мотивів на результат професійного продукту (за Романишином О.) [39]. Я. Зелінська розуміє професійну діяльність як своєрідний вид соціальної діяльності, що обумовлений культурою та накопиченим людством досвідом, створення умов для підготовки до виконання певних соціальних ролей та для особистісного розвитку, створення професійно значущого продукту діяльності (Зелінська Я. Ц.) [18].

У найбільш визнаних концепціях професійного розвитку, акмеології, психології професійної діяльності таких вчених, як О. Бодальова, Є. Клімова, О. Маркової, Л. Мітіної, В. Щадрикова та інших зазначається, що риси особистості мають дуже вагомий вплив на процес та результат мислення, на саму ефективність професійної діяльності людини. В нашому науковому дослідженні креативність ми розглядаємо як рису особистості, що проявляється у вмінні приймати нестандартні рішення в невизначених ситуаціях, з якими зустрічається сучасний фахівець, в гнучкості та конструктивності реагування індивіда на організаційні проблеми. Слід зазначити про існування певних особливостей мислення при креативності, а саме: точність як здатність фахівця надавати завершеної форми результатам мислення; швидкість як здатність за певний проміжок часу вирішувати певну кількість професійних задач; прогностичність як уміння фахівця передбачати за певних умов розвиток подій; гнучкість як уміння відмовлятися від шаблонних схем та перебудовуватись (Макаренко Н. М.) [30].

О. Ігнатович досліджуючи особистісні якості індивіда, що впливають на успішність професійної діяльності, встановив наступні значущі фактори успіху, а саме: інтерес та бажання займатися професійною

діяльністю, упевненість у собі, оптимальне поєднання відповідальності та ризикованості, інтуїція, комунікативність, нестандартність мислення, емоційна урівноваженість, підприємливість, висока професійна компетентність, ініціативність (Ігнатович О. М.) [19].

Аналізуючи встановлені О. Ігнатович фактори успіху, слід зазначити про наявність серед них у певній формі креативності. Нещодавно креативність вважали необхідною якістю саме творчих працівників таких, як: художник, дизайнер, журналіст, композитор та інші. Проте на сьогоднішній день креативність постає обов'язковою складовою частиною успішного фахівця в усіх галузях. Бути креативним фахівцем сьогодення є вимогою часу, оскільки на першому плані у такого фахівця постає творчий підхід до роботи та гуманне ставлення до колег.

Відповідно до особистісно-діяльнісної концепції Г. Костюка, плідність і результативність професійної діяльності та гармонійний розвиток індивіда передусім поєднаними з фактором творчої й гармонійної цілісності, реального (об'єктивного) та особистісного (суб'єктивного) формування постаті професіонала (Костюк Г. С.) [25]. Такі науковців, як Я. Чаплак та І. Солійчук зазначають у своїх наукових доробках, що особистісний та професійний розвиток ґрунтується на принципі саморозвитку, що обумовлює здатність людини обертати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення та породжує вищу форму життєдіяльності індивіда, а саме – творчу самореалізацію (Чаплак Я., Солійчук І.) [44].

Н.Чепелева, Н. Пов'якель зазначають, що самоактуалізована особистість спроможна до творчого вирішення професійних завдань різноманітносторівня складності (Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І.) [45, с. 36]. А. Маркова у власних доробках звертає увагу, що у сьогочасних умовах праці операційна сфера професійної діяльності здебільшого вимагає творчого професійного мислення (за Мороз Ю. В.) [35]. А професійна творчість науковицею трактується як вміння знаходити

нетипові нові способи вирішення професійних задач, вміння аналізувати професійні ситуації та приймати професійні рішення. С. Грищенко зазначає: «особливостями професійного мислення психолога-консультанта є висока креативність як спроможність до виходу за межі стандартних моделей реагування, висока пізнавальна потреба як відкритість до прийняття нової інформації» (Грищенко С. А.) [10, с. 63].

Я. Чаплак, І. Солійчук зауважують, що професію сучасного психолога варто зараховувати до творчих професій оскільки досягнення професійної майстерності психологами-практиками зумовлено не лише успішним навчанням та отриманням певних знань та навичок, але в від їх особистісних рис та спеціальних здібностей (Чаплак Я., Солійчук І.) [44].

Науковиця Л. Мітіна виокремлює у встановлені професійної діяльності дві моделі: адаптивну та модель професійного розвитку. При використанні адаптивної моделі у самосвідомості фахівця превалює схильність до підпорядкування професійної діяльності до зовнішніх обставин через виконання алгоритмів вирішення професійних завдань, виконання розпоряджень, норм, правил. Адаптивна модель являє собою відображення професійного становлення фахівця, що є представником професійних знань, умінь, досвіду. А модель професійного розвитку, навпаки, характеризується здатністю фахівця вийти за межі досвіду, існуючої практики, перетворити власну діяльність на предмет практичної трансформації і тим самим подолати рубежі власних професійних можливостей. Ця модель розкриває професіонала, що здатний до вдосконалення та самопроекування, володіє професійною діяльністю в цілому. Модель професійного розвитку передбачає творче ставлення до виконання власної професійної діяльності (за Борисюк А. С.) [5].

В. Бочелюк, В. Зарицька наголошують, що креативність варто долучити до значущих особистісних рис, які відносяться до структури психологічної готовності фахівців-психологів до власної професійної

діяльності (Бочелюк В. Й., Зарицька В. В.) [6]. Н. Пов'якель, Н. Чепелєва, зауважують, що фундаментальною складовою частиною психологічної готовності психолога-практика до професійної діяльності являється особистісне зростання спеціаліста, що охоплює не лише особистісний розвиток, але й бажання вираження та розвитку власних умінь, здібностей та можливостей (Чепелєва Н. В., Пов'якель Н. І.) [45]. Розвиток та реалізація умінь, нахилів та здібностей особистості робить її хисткою до творчості та психологічно зрілою. Як підкреслюють науковці І. Солійчук та Я. Чаплак, професійне становлення психолога-практика вимагає від молодого фахівця інтенсивної, напруженої та важкої творчої роботи над своїм особистісним розвитком, відступ від одних можливостей та обрання інших (Чаплак Я., Солійчук І.) [44].

Отже, можемо стверджувати, що креативність як здібність до розвитку професійного та особистісного досвіду, до нестандартного нетрадиційного нетипового мислення та поведінки, є попросту доконечний для психологів-практиків у фаховому спілкуванні, вирішенні професійних завдань (приміром, у окресленні професійних запитів, прийнятті фахових рішень, у формуванні психотерапевтичного контакту з клієнтом, постановці точних психологічних діагнозів, передбаченні ефективності й результативності психокорекційних впливів та інше).

Основою професійної діяльності психолога є знання про психологічну сутність явищ та процесів, рефлексія власного життєвого досвіду, широка інтуїція, пізнавальна та особистісна ініціативність, високий інтелект, пошук інноваційних технологій та новаторських підходів, а також – креативний потенціал особистості. Також важливо зазначити, що в професійній діяльності практичного психолога присутні обидва типи мисленневих операцій (конвергенція та дивергенція), які виступають як потенціал професійного мислення та особливості регулятивної культури. У цього аспекту доречно розглядати креативність

як один із провідних показників творчого мислення фахівців-психологів, що є досить зручним критерієм у тестовому вимірюванні рівня його розвитку (Дунаєва М. І.) [16].

Аналізуючи наукову літературу, можна виокремити низку найбільш значущих напрямів місця та прояву креативності в професійному мисленні практичних психологів та їх професійній діяльності:

- дуже вагома роль креативності при формулюванні професійного запиту клієнта, при формулюванні професійних цілей, при прогнозуванні можливостей реалізації та конструктивності у вирішенні запиту клієнта;

- креативність практичних психологів є значущою у результативності та якості вирішення професійних проблем, на кшталт – у вирішенні конфліктів. Фундаментальним є саме оригінальності мислення фахівця, інноваційності погляду психолога, у поєднанні реальності здійснення рішення, оригінальності та конструктивності, в оригінальності конструктивного бачення безнадійної проблеми;

- неймовірна значущість креативності також полягає у вирішенні професійних завдань: постановці діагнозів, їх інтерпретації, збору анамнезу, застосуванні професійних прийомів та психотехнологій, у здатності до пошуку нових рішень, наявності потреб у професійних інноваціях та взагалі творчості.

Отже, найголовнішим чинником професійного розвитку мислення практичних психологів є саме креативність, що виступає неповторним конституювальним утворенням на межі інтелектуальної та особистісної сфери індивіда, яка є одночасно ознакою і проявом рівня творчого потенціалу людини.

О. Варгата зазначає основні параметри креативності фахівців-психологів, а саме: чутливість до проблеми, швидкість мислення, здатність до генерування великої кількості ідей, гнучкість, оригінальність, здатність вдосконалювати об'єкт та додавати деталі, здатність до аналізу та синтезу (Варгата О. В., Завада І. А.) [7].

Раніше вважали, що наявність лише високого рівня інтелекту був єдиним критерієм видатних досягнень особистості в професійній сфері, але сучасні наукові дослідження продемонстрували значущу роль зокрема і особистісної сфери та творчого потенціалу фахівця, спеціальних здібностей, існуючих інтересів, а також істотну роль генетичних передумов та індивідуально-типологічних особливостей, навічання та навколишнього середовища (Петришин Л. Й.) [37].

Отже, розуміння креативності як професійно значущої якості та як процесу сприяє встановленню існуючих здібностей до творчості, а також умов, що стимулюють цей процес та сприяють розвитку зазначеної властивості. Крім цього надають можливість оцінювати результат продуктивності професійного мислення в ключі творчого потенціалу фахівця.

Т. Розова зазначає, що серед великої кількості різноманітних чинників професійно-комунікативних здібностей саме креативність є одним із провідних. Креативність як чинник професійно-комунікативних здібностей проявляється у подоланні стереотипів поведінки, у пошуково-перетворювальній активності, у порушенні одноманітності в реальності, у продуктивному її перетворенні та утворення нових об'єктів. Креативність розвивається у діяльності та сполучається із провідними мотивами і таким чином функціонально закріплюється в структурі особистості й виступає як здатність до створення чогось нового, до продуктивної якісної зміни. Тобто, з одного боку креативність формується та розвивається відповідно до особливостей та умов протікання процесу творчості (є об'єктивнадетермінанта творчості), а з іншого боку – креативність реалізується в цьому процесові та являє собою його мотиваційно-потребове підґрунтя (є суб'єктивнадетермінанта). Також науковиця зазначає, що креативність проявляється на свідомому та несвідомому рівнях індивідуальної діяльності та соціально-рольової поведінки людини. У зв'язку з цим вивчення креативності дозволяють

наново розглянути креативність як фактор розвитку професійно-комунікативних здібностей людини (за Пов'якель Н. І.) [38].

Таким чином, аналізування наукової літератури із досліджуваної проблематики дозволяє нам підсумувати, що креативність сприяє успішній професійній діяльності психолога.

Висновки до першого розділу

Теоретично встановлено, що слід розрізняти поняття «творчість» та «креативність». Творчість здебільшого трактується як процес створення чогось нового, що ґрунтується на вмінні використовувати нестандартні способи діяльності, а креативність здебільшого слід розглядати як особистісну здатність знаходити нестандартні способи вирішення складних завдань.

За допомогою теоретичного дослідження наукової літератури з питання вивчення поняття креативності встановлено, що не існує єдиного сталого визначення цього поняття. Взагалі існуючі дефініції досліджуваної категорії, що надані науковцями, умовно можна поділити на три групи, а саме: трактування креативності як специфічної здатності індивіда, як засобу самоактуалізації; розуміння креативності з фокусуванням на її когнітивній природі; визначення креативності, де акцент робиться на соціальній природі досліджуваного явища, враховується вплив факторів навколишнього середовища на формування та розвиток.

Ми розглядали креативність як особистісну характеристику, що має інтегративний характер та пов'язана з мотиваційно, когнітивною, рефлексивною, емоційною, діяльнісною сферами життя особистості та є не вродженою характеристикою, її можна розвивати протягом життя. Встановлено сім ознак креативності: чіткість, оригінальність,

евристичність, чуттєвість, фантазія, активність, сконцентрованість (за В. Моляко).

Професійну діяльність ми трактували як багаторівневу цілеспрямовану активність особистості щодо формування смислотвірних мотивів, ціннісних орієнтацій на результат професійного продукту. Розглянуто запропоновані Л. Мітіною дві моделі професійної діяльності: адаптивну та модель професійного розвитку.

Встановлено, що на ефективність професійної діяльності особистості значний вплив мають риси особистості. Розглянуто особистісні риси людини, що впливають на успішність її професійної діяльності, та встановлено фактори успіху. Серед запропонованих О. Ігнатович факторів успіху вагоме місце посідає креативність.

З'ясовано, що креативність як значуща особистісна риса, належить до структури психологічної готовності психологів до професійної діяльності. Виокремлено найвагоміші прояви креативності у професійному мисленні психологів, в їх професійній діяльності.

Таким чином, теоретично встановлено, що креативність є обов'язковим компонентом у структурі професійної діяльності будь-якого фахівця, а також що зазначена особистісна риса сприяє успішній професійній діяльності психолога.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РІВНЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

2.1. Організація та методи дослідження особливостей креативності психологів в їх професійній діяльності

Другий розділ кваліфікаційного проєкту присвячений вивченню взаємозв'язку між рівнем розвитку креативності та особистісного потенціалу фахівців-психологів, їх професійного самоздійснення й самоефективності в професійній діяльності. Цей розділ містить в собі обґрунтування психодіагностичної моделі дослідження, підбір відповідного валідного та надійного психодіагностичного інструментарію, проведення емпіричного дослідження рівня розвитку креативності у практичних психологів, особливостей професійного самоздійснення, оцінки професійної самоефективності, здійснення математично-статистичної обробки результатів емпіричного дослідження, упорядкування, систематизацію та узагальнення отриманих результатів.

Емпіричну вибірку нашого кваліфікаційного дослідження склали практикуючі психологи віком від 25 до 45 років, а саме шкільні психологи та психологи, що займаються практичною діяльністю, психоконсультаванням та психотерапією. Загальна кількість досліджуваних склала 42 особи.

З метою підтвердження гіпотези емпіричного дослідження та досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи нами використовувалися наступні психодіагностичні методики:

1) Тестування креативності за допомогою модифікованого варіанту методики Ф. Вільямса в адаптації Н. Бельської дозволяє визначити рівень розвитку креативності психологів (Бельська Н.А., Мельник М. Ю., Новгородська М. М.) [11].

2) Опитувальник професійного самоздійснення О. Кокун з метою виявлення загального рівня професійного самоздійснення психологів, рівня внутрішньо-професійного та зовнішньо-професійного самоздійснення (Кокун О. М.) [23].

3) Методика «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека для оцінки професійної компетентності психологів (Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р.) [22].

4) Методи статистичної обробки даних (кореляційний аналіз за Спірменом) (Андрієнко В. О.) [1].

Тестування креативності за допомогою модифікованого варіанту методики Ф. Вільямса в адаптації Н. Бельської допомагає діагностувати ступінь виявлення креативності. Автором створено новий, скорочений варіант опитувальника, що містить лише 33 пункти замість 50. Результати вимірювання (діагностики) рівня розвитку дивергентного мислення на невербальному стимульному матеріалі представлені трьома показниками: змістовний, формальний, і сумарний, що з'єднує ці показники (Бельська Н.А., Мельник М. Ю., Новгородська М. М.) [11].

Респондентам було запропоновано виконання субтестів у наступній послідовності: спочатку опитувальник, а потім виконання малюнквого субтесту. Інструкція виконання малюнквого субтесту надається в усній вільній формі. Відповіді на пункти субтесту-опитувальника фіксуються в спеціальному протоколі, а потім зіставляються з тестовим «ключем». Отриманий результат за опитувальником (так названий «сирий бал») переноситься в тестову шкалу «стандартних десятків», або «стенів», що буде свідчити про певний рівень розвитку творчих особистісних характеристик на момент тестування респондентів (Бельська Н.А., Мельник М. Ю., Новгородська М. М.) [11].

Малюнквий субтест аналізується враховуючи п'ять параметрів. Кожен з цих параметрів відтворює рівень наявності у малюнку респондента наступних факторів креативності: розробленість-асиметрія (Р1), оригінальність формальна (ОрФ), оригінальність тематична (ОрТ), розробленість-деталізація (Р2), назва (Н). На основі цих п'яти параметрів

встановлюється ступань виявленої креативності досліджуваної особистості.

Опитувальник професійного самоздійснення О.

Кокун використовували з метою дослідження особистого потенціалу фахівців-психологів, їх професійного самоздійснення.

Автор розуміє професійне самоздійснення як: «одна із найважливіших форм життєвого самоздійснення, що характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями» (Кокун О. М.) [23, с. 37]. Професійне самоздійснення може відбуватися у двох загальних формах (способах): внутрішньо професійне (професійне самовдосконалення, що є спрямованим на розвиток професійно важливих якостей та підвищення професійної компетентності) та зовнішньо професійне (досягнення важливих здобутків, що мають особливе значення для індивіда у різноманітних аспектах професійної діяльності).

Автором виокремлено 10 ознак професійного самоздійснення. До внутрішньо професійного відносить наявність проекту власного професійного розвитку, потребу у професійному вдосконаленні, переважаюче задоволення власними професійними досягненнями, формування власного «життєво-професійного простору», постійна постановка нових професійних цілей. Зовнішньо професійними є визнання досягнень фахівця професійним співтовариством, досягнення поставлених професійних цілей, використання здобутків іншими фахівцями та їх професійного досвіду, вияв високого рівня творчості у професійній діяльності, розкриття здібностей та особистісного потенціалу у власній професії (Кокун О. М.) [23].

Опитувальник професійного самоздійснення було розроблено спираючись відповідно на вищезазначені ознаки самоздійснення. Опитувальник складається з двох частин. Перша частина призначена для виявлення загального рівня професійного самоздійснення фахівців, а також для з'ясування рівня вираженості окремих його складових. Перша частина опитувальника містить в собі 30 запитань, кожне з яких має п'ять варіантів відповіді, що розташовані за порядковою шкалою збільшення вираженості досліджуваної ознаки зліва направо. Досліджуваному у другій частині опитувальника пропонується описати у вільній формі, яким чином його професійна діяльність (робота) створює наявність умов сприятливих для особистісної самореалізації(Кокун О. М.) [23].

Методика «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека застосовується нами для вивчення самоефективності як переконання людини, як її впевненість щодо власної потенційної здатності здійснювати та організовувати власну діяльність, потрібну для досягнення цільового завдання, певної мети. Також слід зазначити, що самоефективність трактується і як продуктивний процес інтеграції поведінкових, соціальних та когнітивних компонентів заради здійснення оптимальної стратегії у різних ситуаціях (Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О. В., Малхазов О.Р.) [22].

Методика «Шкала самоефективності» містить в собі десять тверджень, які досліджуваному потрібно співвідносити з ефективністю власної професійної діяльності. Отримання заключного (підсумкового) результату відбувається за допомогою підрахунку суми балів за всіма десятима запропонованими твердженнями методики.

Методи статистичної обробки даних.

Кореляційний аналіз за Спірменом застосовувався нами для вивчення взаємозв'язку між рівнем розвитку креативності психологів та їх професійним самоздійсненням і рівнем самоефективності в професійній діяльності.

Кореляція являє собою статистичну залежність між випадковими величинами, при цьому слід зазначити, що зміна однієї з величин призводить до зміни іншої, її математичного очікування. Крім цього необхідно звернути увага, що кореляційна залежність не є детермінантою, кореляційна залежність тільки відображає рівень впливу значення однієї змінної на можливість прояву різноманітних значень іншої зміни.

Міць кореляційного зв'язку окреслюється числовим значенням коефіцієнта кореляції в межах від нуля до одиниці. Помірним кореляційний зв'язок вважається, якщо коефіцієнт кореляції перебуває в діапазоні від 0,3 до 0,5. Якщо ж коефіцієнт кореляції перебуває в межах від 0,5 до 0,7, то це свідчить про наявність значущого кореляційного зв'язку між досліджуваними змінними. У випадку, коли коефіцієнт кореляції припадає на межі від 0,7 до 0,9, то це вказує на існування сильного кореляційного зв'язку. Крім цього, слід пам'ятати, що хоч яке емпіричне значення коефіцієнта кореляції потрібно перевіряти на статистичну значущість, використовуючи таблиці критичних значень для виявлення рівня статистичної значущості.

За спрямованістю кореляційний зв'язок може бути оберненим або ж прямим. При оберненому кореляційному зв'язку високим значення однієї ознаки пасують низькі значення іншої ознаки та навзворот. А при прямому кореляційному зв'язку ми можемо допускати, що ймовірне зменшення чи збільшення однієї ознаки через зменшення чи збільшення іншої досліджуваної ознаки (Андрієнко В. О.) [1].

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних результатів дослідження

При проведенні емпіричного дослідження рівня розвитку креативності психологів нами використовувався *модифікований варіант методики Ф. Вільямса Н. Бельською*. Аналізуючи отримані результати,

можна визначити, що зарезультатами методики 45 % відзагальної вибірки продемонстрували загально-статистичний рівень креативності, у 50 % респондентів було виявлено високу креативності, а у 5% від загальної вибірки діагностовано дуже високу креативність, низький рівень креативності не діагностовано у жодного досліджуваного психолога. Отримані результати зображені на рис. 2.1.

Загальний рівень креативності вимірювався як загальна сума балів, що отримали досліджувані психологи за різними шкалами, що містять в собі показники креативності формального характеру та оригінальності тематичної.

В результаті отриманих даних можна констатувати, що більшість психологів (50 % досліджуваних осіб) мають високий рівень креативності. Тобто, для них більш характерно проявляти інтерес та зацікавленість до всього нового та незвично, що може зустрічатися їм на їхньому професійному та життєвому шляху. Для психологів з високим рівнем креативності зазвичай подобається шукати новочасні способи вирішення проблем, вони є більш схильні до вирішення складних професійних завдань та проблем, демонструючи при цьому наполегливість, намагаються зазвичай не залучати інших, не використовувати сторонню допомогу для вирішення проблем, та схильні знаходити часом досить складні ідеї, шляхи та способи виходу із ситуацій, що виникли.

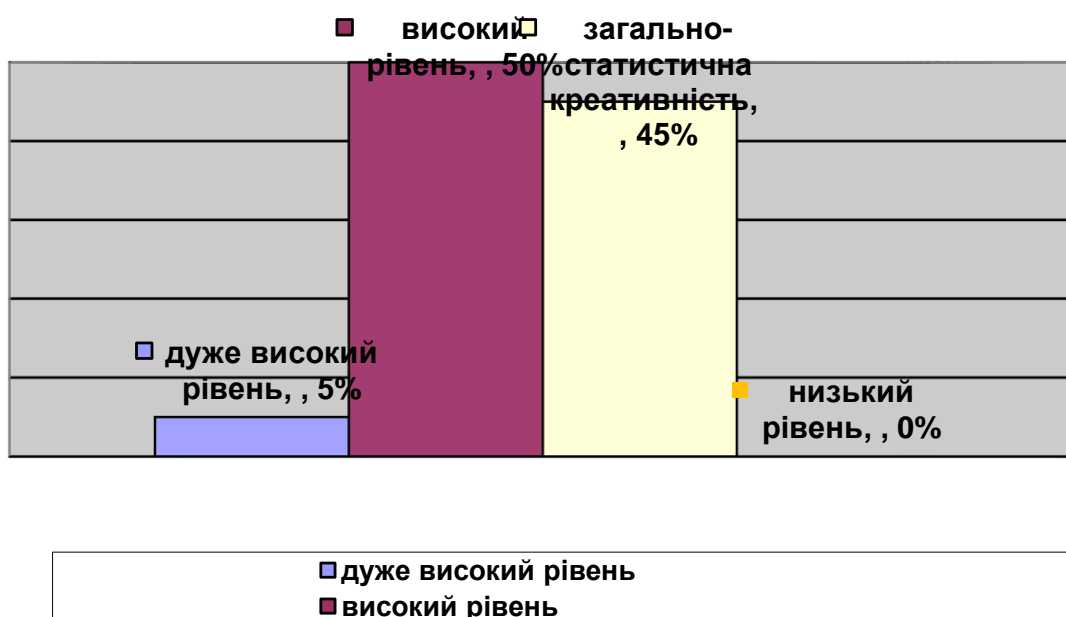

Рисунок 2.1 – Розподіл досліджуваних психологів за рівнем розвитку креативності (у %)

У 45 % досліджуваних психологів-практиків діагностовано загально статистичну креативність. Тобто, досліджуваним, що мають такий рівень креативності більш характерно наявність уяви, допитливості, здатності до творчості, складності та схильності до ризику. Зазначений рівень креативності визначається досить вираженою допитливістю, дослідженням різноманітних можливостей для вирішення завдань, що постають перед ними, можливим пошуком нових способів та шляхів мислення. Також досліджувані з загально статистичною креативністю мають достатньо розвинену наполегливість, уяву, вміють відстоювати власні ідеї, схильні до пізнання складних задач та явищ.

Ще у 5 % досліджуваних психологів діагностовано дуже високий рівень креативності, що свідчить про високу здатність до генерування великої кількості ідей, здатності до виявлення та постановки проблем, наявність високо рівня семантичної спонтанної гнучкості, тобто, здатності психологів до продукування різноманітних ідей, наявність високого рівня оригінальності, прояв нестандартності рішень, здатність

вирішувати нестандартні проблеми та удосконалювати об'єкти, додаючи їм деталей.

Крім цього слід звернути увагу, що нами не було діагностовано жодного досліджуваного психолога з низьким рівнем креативності.

Отже, креативність є джерелом особистісного зростання індивіда. Також особистісний розвиток людини стимулює професійна творчість. Таким чином, ми можемо зазначити, що креативність виступає професійно важливою характеристикою особистісної зрілості фахівця-психолога. Професійна діяльність фахівця-психолога завбачає вирішення нетипових нестандартних проблемних ситуацій, при розв'язанні яких необхідно застосовувати власні творчі здібності, проявляти креативність. У зв'язку з цим, творчі здібності мають величезне значення для психолога, як для професіонала, що працює з непередбаченими, неозначеними, невиразними для нього ситуаціями, для розв'язання яких необхідно використовувати винахідливість, інтуїцію, творчість, креативність(Вовк М. В.)[8].

Далі ми аналізували отримані результати за допомогою *опитувальника професійного самоздійснення О. Кокун*, що використовували з метою визначення особливостей професійного самоздійснення психологів. В таблиці 2.1 наведено розподіл досліджуваних психологів за показниками професійного самоздійснення. Проаналізувавши отримані результати досліджуваних респондентів, встановлено, що високий рівень професійного самоздійснення серед досліджуваних фахівців-психологів мають 40 % досліджуваних. Тобто, для них є характерним високий рівень розкриття особистісного потенціалу в професійній діяльності, мають високий рівень розвитку професійних здібностей, є затребованою їх професійна кваліфікація. Вищий за середній рівень є характерним для 50 % досліджуваних осіб, середній рівень діагностовано у 10 % респондентів. Низький та рівень

нижчий за середній нами не було діагностовано серед досліджуваних психологів.

Таблиця 2.1

Розподіл досліджуваних психологів (у %) за показниками професійного самоздійснення

Рівень професійного самоздійснення	Загальний	Внутрішньо-професійного	Зовнішньо-професійного
Високий	40 %	45 %	19 %
Вищий за середній	50 %	50 %	55 %
Середній	10 %	5 %	26 %
Нижчий за середній	-	-	-
Низький	-	-	-

Також встановлено, що внутрішньо-професійне самоздійснення на високому рівні мають 45 % досліджуваних психологів, тобто для них властиво професійне самовдосконалення, що спрямоване на розвиток професійно-важливих якостей та підвищення їх професійної компетентності. Вищий за середній рівень є властивим для 50 % досліджуваних осіб, середній рівень виявлено 5 % досліджуваних респондентів. А от зовнішньо-професійне самоздійснення на високому рівні мають 19 % досліджуваних осіб, тобто, для них важливо досягнення значущих здобутків у різноманітних аспектах професійної діяльності. Вищий за середній рівень є характерним для 55 % досліджуваних психологів, середній рівень діагностовано у 26 % респондентів.

Проаналізувавши отримані результати досліджуваних психологів за показниками професійного самоздійснення, нами встановлено, що для психологів властивий більш високий рівень внутрішньо-професійного

самоздійснення та загальний рівень професійного самоздійснення. Тобто, для них характерно підвищення потреби у професійному вдосконаленні, в отриманні задоволення від власних професійних досягнень, мають зазвичай проєкт власного професійного розвитку, розкривається особистісний потенціал фахівців та професійні здібності. Менш характерними є важливість визнання власних досягнень професійним співтовариством та необхідність використовувати професійний досвід інших фахівців.

При аналізі результатів дослідження, отриманих за допомогою *методики «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека*, що досліджує рівень професійної самоефективності фахівця, встановлено, що більшість респондентів мають вище середнього рівень професійної самореалізації, діагностовано у 55 % досліджуваних осіб. Отримані результати зображені на рис 2.2. Для психологів, що продемонстрували зазначений рівень професійної самоефективності, притаманною є наявність переваги ситуаційності в оцінюванні власної професійної ефективності. Таке ставлення до ефективності власної особистості поєднується в них із періодичними виявами невпевненості стосовно того, чи успішним буде завершення їхніх професійних справ. Через це в респондентів цієї групи здійснюється закладання основ страху перед невдачами, які хоч і зрідка, проте виявляються в їх поведінкових реакціях.

Високий рівень професійної самоефективності діагностовано у 26 % досліджуваних психологів. Тобто, для них більш властиво наявність суттєвої впевненості у власних силах у власній професійній діяльності. Вони демонструють розвинену здатність та навіть хист до планування, вміють ставити перед собою та оточуючими такі цілі, що є чіткими та реалістичними. Уся їх діяльність спрямована на досягнення бажаного результату у власній професійній діяльності, якому

підпорядковано життєдіяльнісні інтенції, пов'язані з виконанням певних зобов'язань та спілкуванням.

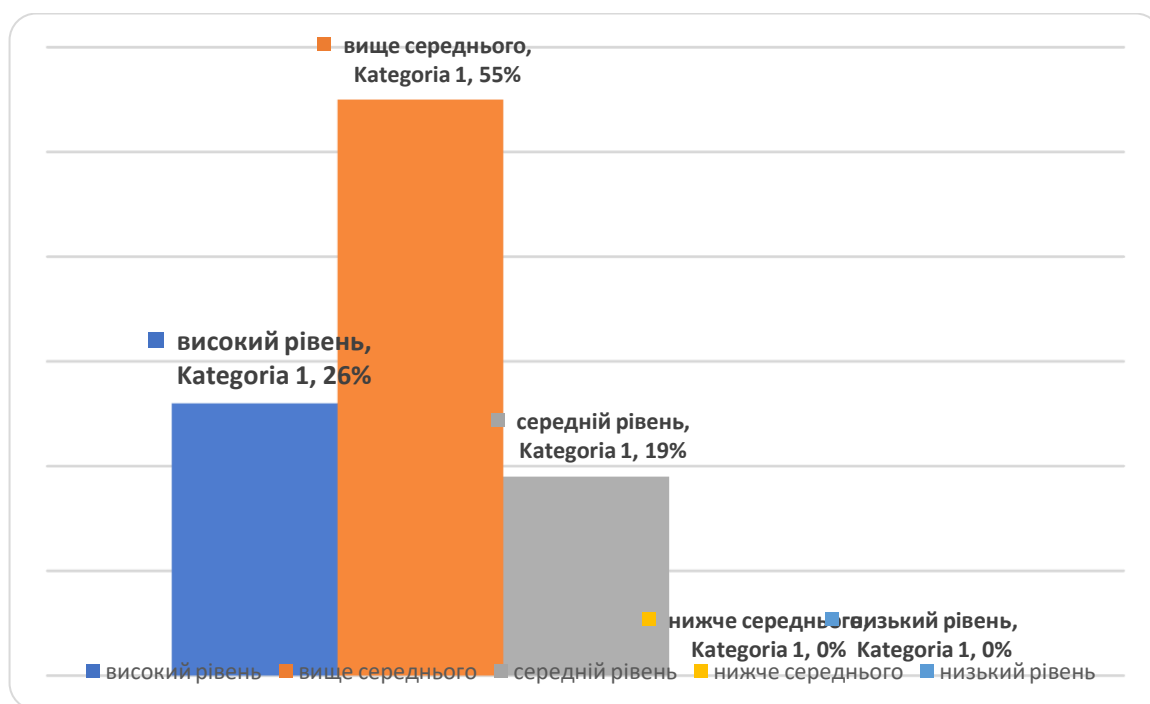

Рисунок 2.2 – Розподіл результатів групи респондентів за шкалою загальної самоєфективності Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека

Тяжіння до середнього рівня самоєфективності продемонстрували 19 % досліджуваних психологів. Для представників цього рівня у процесі самооцінки власної професійної самоєфективності більш властиво сприймати власні здібності та можливості як пересічні, не надто розвинені для того, щоб вони могли досягнути, на їхню думку, бажаного результату, реалізувати цілковито власні наміри, довести справу до її завершення відповідно до бажаного та передбачуваного результату, запланованим цілям.

Нижчий за середній рівень та низький рівень професійної самоєфективності не було нами діагностовано у жодного досліджуваного психолога.

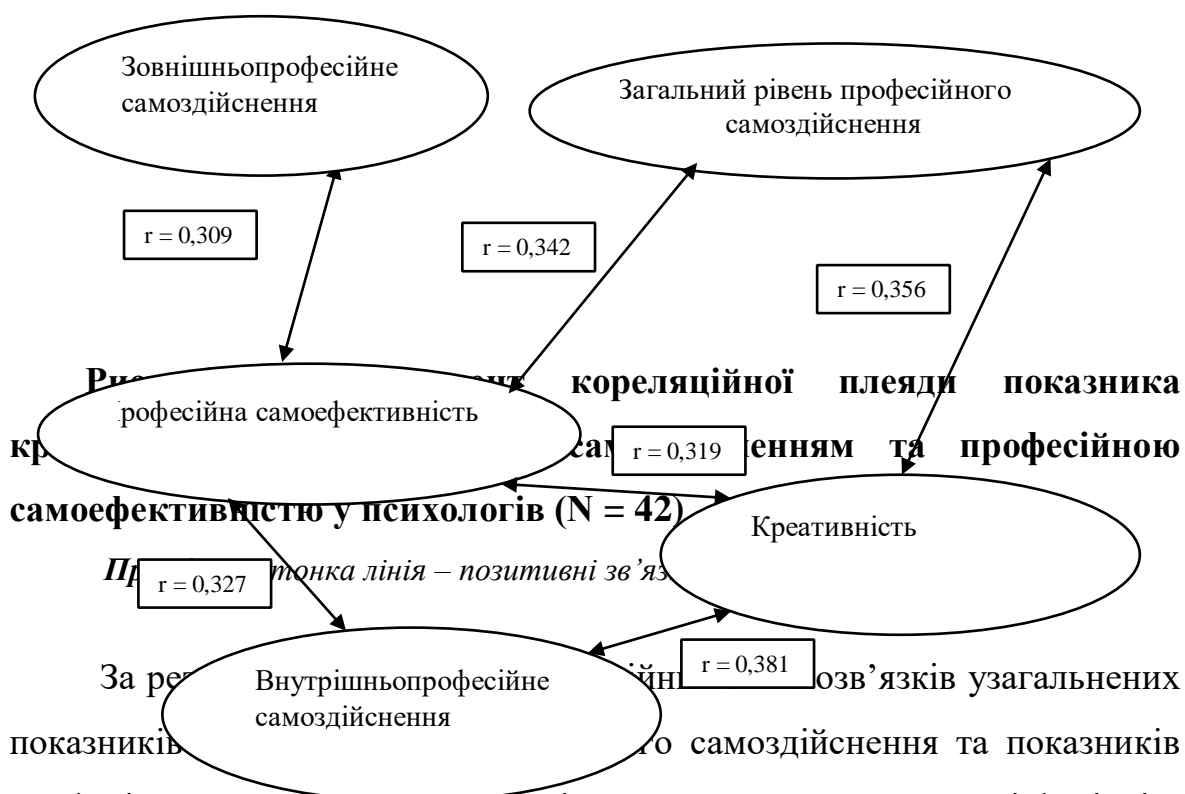
Тобто, самоефективність є певним чином самооцінкою власних здібностей формуючи будь-яку діяльність, враховуючи й професійну діяльність, а також є вмінням ефективно здійснювати власну діяльність, щоб досягнути поставлених цілей. Фактично самоефективність є впевненістю у власних силах. Отже, самоефективність слід розглядати як усвідомлення індивідом ефективності і продуктивності власних дій та очікування успіху від їх реалізації. Самоефективність є одним із основних понять теорії навчання, запропонованої А. Бандурою(за Кокун О. М.) [23].

Самоефективність теж являє собою переконання індивіда в тому, що в потрібний момент він зможе продемонструвати необхідну поведінку, яку людина сама від себе очікує. Самоефективність – це оцінка конкретно визначеної поведінкової компетенції.

Отже, аналізуючи отримані результати, можна сказати, що 81 %досліджуваних психологів-практиків вважають себе професійно підготовленими до здійснення власної професійної діяльності, професіоналами, гарними фахівцями своєї справи. Ще 19 % респондентів вважають себе недостатньо успішними, нижче середнього та низького рівня не виявлено.

З метою дослідити, яким чином взаємопов'язані рівень креативності психологів-професіоналів зі структурними компонентами професійної діяльності, а саме з професійною самоефективністю та професійним самоздійсненням, ми застосували кореляційний аналіз емпіричних даних (Андрієнко В. О.) [1]. Статистично встановлено, що показник креативності практичних психологів має статистично достовірні позитивні взаємозв'язки з показником «загального професійного самоздійснення» ($r = 0,356$, при $p \leq 0,05$), показником

«внутрішньо професійного самоздійснення» ($r = 0,381$, при $p \leq 0,01$) та «професійною самоефективністю» ($r = 0,319$, при $p \leq 0,05$). Структура кореляційних взаємозв'язків зображена на рис. 2.3.

показників професійного самоздійснення (крім рівня зовнішньо професійного самоздійснення) та показник професійної самоефективності мають достовірний взаємозв'язок з показниками креативності. Отже, рівень креативності фахівців психологів відіграє важливу роль в їх професійному самоздійсненні та самоефективності в професійній діяльності. Чим вищий рівень креативності властивий для фахівців, тим більша їх впевненість у власних професійних силах та більш схильні до розкриття особистого потенціалу у обраній професії.

Також нами було встановлено позитивний взаємозв'язок професійної самоефективності із загальним рівнем професійного самоздійснення ($r = 0,342$, при $p \leq 0,05$), рівнем внутрішньо професійного самоздійснення ($r = 0,327$, при $p \leq 0,05$) та рівнем зовнішньо професійного самоздійснення ($r = 0,309$, при $p \leq 0,05$). Тобто, чим більше вони є самоефективними, впевненими у власній здатності здійснювати власну професійну діяльність, тим більш фахівці психологи розкривають саме власний особистісний потенціал та власні здібності у професійній діяльності. Отже, емпірично доведено, що істотною передумовою професійного самоздійснення фахівця психолога є його всебічна здатність до інтеграції власних соціальних, когнітивних та поведінкових компонентів з метою здійснення результативної та цілеспрямованої професійної діяльності.

2.3. Опис корекційно-розвивальної програми спрямованої на розвиток креативності психологів

Згідно до мети та завдань наукового дослідження, відповідно теоретичному аналізу наукової психологічної літератури та аналізу емпіричних результатів дослідження креативності у психологів та її впливу на їх професійну діяльність нами була розроблена корекційно-розвивальна програма стимулювання особистісної креативності психологів як чинника становлення їх професіоналізму. Програма містить в собі вправи, що стимулюватимуть особистісну креативність, сприяють

розвитку творчого мислення, його оригінальності, гнучкості та швидкості.

Метою корекційно-розвивальної програми спрямованої на розвиток креативності у психологів як чинника становлення їх професіоналізму є актуалізація креативного потенціалу психологів і оптимізація цього процесу.

Розроблена нами корекційно-розвивальна програма спрямована на вирішення низки наступних **завдань**:

1. формування мотивації до креативної психологічної діяльності;
2. усвідомлення проявів креативності та можливих внутрішніх бар'єрів;
3. навчання креативним способам мислення у розв'язанні складних психологічних задач під час професійної діяльності;
4. розвиток креативності як властивості особистості;
5. розвиток творчого мислення, його гнучкості, оригінальності, швидкості;
6. активізація дивергентних функцій інтелекту;
7. розвиток особистісних рис, властивих креативному психологу;
8. збагачення професійного та життєвого досвіду.

У розробленій нами корекційно-розвивальній програмі використовували наступні **методи роботи**: мозковий штурм, ігрові методи, методи групової дискусії, ігри-головоломки, міні-повідомлення, візуалізація, колаж, робота з картами, елементи арттерапії, елементи сенсорної інтеграції.

Форма проведення корекційно-розвиваючих занять: групові тренінгові заняття. Рекомендована частота занять є один раз на тиждень. Розроблена програма складається із п'яти занять, тривалість кожного заняття є дві години, що слід проводити один раз на тиждень. Кожне заняття складається з трьох частин: вступна частина (привітання,

повторення правил роботи в групі під час занять, розминка); основна частина (робоча); підсумок (рефлексія, підведення підсумків, прощання).

Оптимальна кількість учасників – 10-12 осіб.

Корекційно-розвивальні заняття проводяться за принципом соціально-психологічного тренінгу в зручному кабінеті, де можна вільно розташовуватися і пересуватися.

В цілому розроблена корекційно-розвивальна програма сприятиме розвитку креативності, розвиткові творчого мислення психологів, прагненню до розвитку креативності та усвідомлення власних внутрішніх бар'єрів креативності.

Висновки до другого розділу

Під час емпіричного дослідження особливостей креативності у структурі професійної діяльності психолога, нами було встановлено, що більшість досліджуваних психологів мають високу креативність. Тобто, для більшості психологів властиво прагнення до оригінального, до нового, схильність до творчого процесу, до творчого розуміння та пізнання дійсності, виявляти зацікавленість та інтерес до чогось нового, що їм трапляється на їхньому життєвому та професійному шляху, отримувати задоволення від пошуку нових способів вирішення проблем.

Також встановлено, що більшість досліджуваних психологів мають більш високі показники загального професійного самоздійснення та внутрішньо-професійного, а ось зовнішньо-професійного самоздійснення є менш характерним. Тобто, для досліджуваних психологів характерним є високий рівень розкриття особистісного потенціалу в професійній діяльності, наявність високого рівня розвитку професійних здібностей, є властивим прагнення до професійного самовдосконалення, що спрямоване на розвиток професійно важливих якостей та підвищення їх професійної компетентності, отриманні задоволення від власних

професійних досягнень. Однак менш характерним є важливість у визнанні власних досягнень професійним співтовариством.

Крім цього було виявлено, що для більшості досліджуваних психологів є характерним вище середнього рівень професійної самоефективності. Тобто, досліджувані є більш схильні позитивно оцінювати власну професійну компетентність, проявляти впевненість у власних силах у власній професійній діяльності, уся їх діяльність в більшості випадків є спрямованою на досягнення бажаного результату у власній професійній діяльності, властиво усвідомлення ефективності власних дій та очікування успіху від їх реалізації. Досліджувані психологи вважають себе професійно підготовленими до здійснення трудової діяльності, гарними фахівцями своєї справи.

Статистично встановлено, що рівень креативності фахівців психологів відіграє важливу роль в їх професійному самоздійсненні та самоефективності в професійній діяльності. Чим вищий рівень креативності властивий для фахівців, тим більша їх впевненість у власних професійних силах та тим більш є схильними до розкриття особистого потенціалу у обраній професії.

Також нами статистично встановлено, що чим більше вони є самоефективними, впевненими у власній здатності здійснювати власну професійну діяльність, тим більш фахівці психологи розкривають саме власний особистісний потенціал та власні здібності у професійній діяльності.

Отже, нами встановлено, що креативність є професійно значущою характеристикою психолога, є джерелом особистісного та професійного росту.

Враховуючи отримані результати за допомогою теоретичного та емпіричного дослідження, що представлено в першому та другому розділі кваліфікаційної роботи, постало перед нами дуже актуальне та просто необхідне завдання – розробка корекційно-розвивальної програми. Тому

нами було розроблено корекційно-розвивальну програму спрямовану на розвиток креативності психологів як чинника становлення їх професіоналізму. Мета програми – актуалізація креативного потенціалу психологів і оптимізація цього процесу. Програма складається з п'яти занять по дві години кожне.

В цілому розроблена корекційно-розвивальна програма сприятиме розвитку креативності, творчого мислення психологів, що в свою чергу сприятиме розвитку їх професіоналізму.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному проєктіми вивчали особливості креативності в структурі професійної діяльності психологів, отримані результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури встановлено, що на сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «креативність». Дефініції досліджуваної категорії, які існують, умовно можна розділити на три групи: розуміння креативності з зосередженням на її когнітивній природі; трактування креативності як своєїрідної особливої здатності індивіда, як засобу самоактуалізації; визначення креативності з фокусуванням на соціальній природі досліджуваного феномену, з врахуванням впливу об'єктивних факторів, оточуючого середовища на його формування та розвиток. В кваліфікаційному проєктіми розглядали креативність як особистісну властивість, яка має інтегративний характер та є поєданою з когнітивною, емоційною, рефлексивною, мотиваційною і діяльнісною сферами життєдіяльності людини, є набутою, не вродженою особливістю, яку можна розвивати протягом всього життя індивіда. Визначено основні ознаки креативності: оригінальність, чуттєвість, чіткість, евристичність, активність, сконцентрованість, фантазія. Встановлено, що креативність виступає неодмінним компонентом у структурі професійної діяльності.

2. З'ясовано, що професійна діяльність є цілеспрямованою багаторівневою активністю індивіда спрямована на формування ціннісних орієнтацій, смислотвірних мотивів на результат професійного продукту. Виявлено, що на ефективність та результативність професійної діяльності людини впливають особистісні риси. Креативність є однією з особистісних рис, що має значний вплив на фактори професійного успіху та належить до обов'язкових компонентів структури психологічної готовності фахівців-психологів до професійної діяльності. Креативність як здатність до розвитку особистісного та професійного досвіду, до

нестандартного оригінального мислення є неймовірно важливою для психологів у спілкуванні з клієнтами, вирішенні професійних проблем та задач, окресленні професійних запитів, формуванні психотерапевтичного контакту та інше. З'ясовано, що креативність виступає найвагомішим чинником професійного розвитку мислення психологів, що є унікальним конституювальним утворенням на межі особистісної та інтелектуальної сфери особистості.

3. Емпірично встановлено, що більшість досліджуваних психологів мають високу креативність, вище середнього рівень професійної самоефективності, а також діагностовано вищі показники загального професійного самоздійснення і внутрішньопрофесійного та більш низькі – зовнішньопрофесійного самоздійснення. Тобто, для більшості психологів характерно прагнення до нового та оригінального, схильність до творчого розуміння й пізнання дійсності, отримання задоволення від пошуку нових шляхів вирішення професійних проблем, схильність проявляти впевненість у власних силах у своїй професійній діяльності, позитивно оцінювати свою професійну компетентність, орієнтованість на досягнення бажаного результату, сприйняття себе як гарних фахівців та професійно підготовлених до здійснення трудової діяльності психолога, властиво також є високий рівень розвитку професійних здібностей та розкриття особистісного потенціалу в їх професійній діяльності, прагнення до професійного самовдосконалення, отримання задоволення від особистих професійних досягнень, проте важливість у визнанні фахових досягнень професійним співтовариством є менш важливим для них.

4. Статистично встановлено, що чим більше психологи є впевненими у власних вміннях та здатності здійснювати професійну діяльність, чим більш є професійно самоефективними, тим сильніше розкривають власний особистий потенціал у обраній професії. Також статистично встановлено, що чим вищий рівень креативності вони мають,

тим вища їх впевненість у власному професіоналізмі та тим більше вони схильні до розкриття особистого потенціалу у власній професійній діяльності. Отже, креативність відіграє значущу роль в самодійсненні та самоефективності у професійній діяльності психологів, є професійно значущою властивістю психолога, виступає джерелом особистісного та професійного росту.

5. Враховуючи проведені емпіричні дослідження особливостей креативності в структурі професійної діяльності психолога, нами було розроблено корекційно-розвиваючу програму, спрямовану на розвиток креативності фахівців-психологів як чинника становлення їх професіоналізму. Розроблена програма сприятиме розвитку творчого мислення психологів, його оригінальності, гнучкості, швидкості, розвитку креативності та оптимізації цього процесу, усвідомленню можливих внутрішніх бар'єрів на цьому шляху. В цілому, розроблена нами корекційно-розвиваюча програма сприятиме розвитку креативності як особистісної властивості психологів, їхньому особистісному та професійному розвитку, формуванню впевненості у власних силах, у власному професіоналізмі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко В. О. Математична статистика для психологів. Одеса : Астропринт, 2001. 232 с.
2. Андрушко Я. С. Психокорекція : навч.-методич. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 212 с.
3. Артемчук О. Г., Лобода О. В. Концепція креативності в рамках професійної підготовки майбутніх практичних психологів. *Актуальні проблеми практичної психології*: зб. наук. праць. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2008. Ч. 1. С. 17–21.
4. Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціально психологічного тренінгу : навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2015. 315 с.
5. Борисюк А. С. Психолого-акмеологічні особливості професіоналізму. *Філософія, соціологія, психологія* : зб. наук. праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦТ, 2007. Вип. 12. Ч. I. С. 70–75.
6. Бочелюк В.Й., Зарицька В. В. Психологія : вступ до спеціальності : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 288 с
7. Варгата О. В. Завада І. А. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу майбутніх психологів у психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць молодих вчених*. Хмельницький : ХІСТ, 2018. № 2. С. 268–274.
8. Вовк М. В. Специфіка креативності в структурі професійного мислення практичного психолога. URL : https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_117-124.pdf
9. Горностай П. П. Креативність і гармонійність особистості (психотерапевтичний аспект). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Психологічні науки*: зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. № 9 (33). С. 3–7.

10. Грищенко С.А. Прогнозувальний компонент професійного мислення психолога-консультанта. *Психологія:зб. наук. праць.К. : НПУ, 1998. Вип. III. С. 61–65.*

11. Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі : методичні рекомендації / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, М. М. Новгородська. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72 с.

12. Дідик Н. М. Креативність як професійно значуща характеристика особистісної зрілості майбутніх психологів. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/10_2010/39.pdf

13. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Генеза поняття «креативна компетентність» у контексті психолого-педагогічних досліджень. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць /за заг. ред. академіка І. Ф. Прокопенка, проф. С.Т. Золотухіної. Харків : ХНПУ, 2017. Вип.58. С. 3-14.*

14. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Дефініції понять «творчість» і «креативність» у сучасному науковому дискурсі. *Наукові записки: зб. наук. праць. Серія : Педагогічні та історичні науки / упор. Л. Л. Макаренко. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. Вип.135. С.82-89.*

15. Донченко О. С. Поняття креативності в психологічних дослідженнях. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон, 2015. Вип. 2. Том 2. С. 121-126.*

16. Дунаєва М. І. Теоретико-методологічні засади діяльності практичного психолога. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. К., 2006. Т.VIII. Вип.28. С.111-118.*

17. Єрмола А. М. Креативність в основі моніторингу. *Практична психологія і соціальна робота. 2003. № 8. С. 71–72.*

18. Зелінська Я. Ц. Розвиток креативності в структурі професійної компетентності. *Ринок праці й зайнятості населення. 2010. № 2. С. 29-32.*

19. Ігнатович О.М.

Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів : автореферат дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 24 с.

20. Кияшко Л. О. Формування когнітивної складності як фактор професійно-творчого розвитку майбутнього фахівця. *Психологія у XXI столітті : перспективи розвитку* : матеріали IV Костюковських читань (28-29 січня 2003р). Т.1. К. : Міленіум, 2003. С.205-211.

21. Козляковський П. А. Загальна психологія : навч. посібник. Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2004. 240 с.

22. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: методичний посібник. К.:НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.

23. Кокун О. М. Опитувальник професійного самоздійснення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 7. С. 35-39.

24. Корольов В. Д. Шляхи визначення взаємозв'язків когнітивних та особистісних чинників обдарованості. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. академіка С. Д. Максименка. К.: Міленіум, 2006. Вип.28. С.450-456.

25. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.

26. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2020. 304 с.

27. Курята Ю. В. Сучасні напрямки дослідження проблеми креативності. *Збірник наукових праць Інституту ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. Максименка С. Д. К. : Міленіум, 2005. Т.7. Вип.4. С.176-183.

28. Лобода О. В. Креативність як системоутворюючий фактор структури особистості майбутнього практичного психолога. URL :<http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?p>

29. Лучанська В. Проблема креативності в сучасній психології. *Соціальна психологія*. 2007. № 3. С.154–161.

30. Макаренко Н. М. Креативне мислення практичного психолога як чинник результативної роботи. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. К., 2006. Вип. 27. С. 415 – 421.

31. Макаренко Н. М. Внутрішня мотивація як чинник креативного мислення майбутніх практичних психологів. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2007. Вип. 33. С. 340 – 348.

32. Макаренко Н. М. Тренінг як чинник актуалізації креативних моделей поведінки майбутніх практичних психологів. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка*. 2007. Том ІХ. Частина 4. С. 222 – 230.

33. Максименко С. Д. Розвиток креативних компонентів мислення. *Психолог*. 2003. №33. С. 7 – 10.

34. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 8. С. 1 – 4.

35. Мороз Ю. В. Творча активність особистості і закономірності її розвитку в онтогенезі. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №4. С. 58 – 60.

36. Овсянецька Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології*. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2001. Ч. 2. С. 105–110.

37. Петришин Л. Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів : теоретико-методичний аспект : монографія. Т. : Астон, 2014. 400 с.
38. Пов'якель Н.І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи: монографія. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 298 с.
39. Романишин О. Роль креативності у професійній діяльності працівників дитячих будинків. *Психологія і суспільство. Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості*. 2013. С. 127-128.
40. Сидоренко А. Особливості креативності в професійній діяльності психолога.....
41. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія / Нац. акад. пед наук України, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. К. : Едельвейс, 2014. 399 с.
42. Тат'янчиков А. О. Основи психокорекції : навчально-методичні рекомендації. Одеса : Фенікс, 2021. 40 с.
43. Фрицюк В. До питання про дефініції креативності. *Шлях освіти*. 2003. №4. С.12-14.
44. Чаплак Я., Солійчук І. Самовизначення майбутніх практичних психологів в професійній діяльності. *Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияви*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Чернівці, 14-15 трав. 2009 р. Чернівці : Книга – XXI, 2009. С. 348–351.
45. Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія* :збірник наукових праць. К.: НПУ, 1998. Вип. III. С. 35-41.
46. Шандрук С. К. Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Тернопіль, 2015. 458 с.

47. Шандрук С. К. Роль креативності та творчих здібностей у професійному становленні майбутніх практичних психологів. *Науковий огляд*. 2015. № 6 (16). С. 134-144

48. Штепа О. С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №3. С. 53 – 57.

49. Ярошинська О. Креативність як провідний принцип побудови освітнього середовища у вищому навчальному закладі. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2010/1/visnuk_1_6.pdf

50. Яськів П. Креативність як чинник розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця. *Психологія і суспільство. Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості*. 2013. С. 126-127.

51. Guilford J. The nature of human intelligence. N.-Y. : McGraw Hill, 1967. 290 p.

52. Torrance E. Torrance test of Creative Thinking. BensvilleIL : Scholastic Testing Service, 1966. 234 p.

53. Sternberg R. The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives. Cambridge : University Press, 1988. 403 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Сидоренко Олена Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

10.12.2022 р.
(дата)

Олена СИДОРЕНКО
(ім'я, прізвище)

(підпис)

Додаток Б

Корекційно-розвивальна програма, що спрямована на розвиток креативності психологів як чинника становлення їх професіоналізму

Корекційно-розвивальне заняття №1

Мета заняття: розвиток креативності як властивості особистості, активізація творчого мислення та уваги, розвиток оригінальності та гнучкості мислення, пошук нестандартних рішень.

Обладнання: фліпчарт, ватмани, папір, олівці, фломастери, маркери, ручки, м'яч, аркуші паперу з секторами із геометричними фігурами, малюнки друдлів.

Тривалість заняття: 2 години.

ХІД ЗАНЯТТЯ:

1. Знайомство

Вправа «Знайомство» (5 хвилин)

Кожному учаснику групи пропонують назвати себе своїм або вигаданим ім'ям, і тільки назване ім'я фігуруватиме у спілкуванні. Вибір імені говорить про те, як особа сприймає своє «Я».

Питання: Які зміни ви відчуваєте, коли берете інше ім'я?

Вправа «Малюнок на тему: «Моє ім'я»» (15 хвилин)

Після того, як всі учасники групи назвали свої імена, пропонується подумати і намалювати малюнок «Моє ім'я», який у вигляді символів або образів відображав би зміст обраного імені. Після виконання малюнка на папірці проводиться його обговорення.

Обговорення: Яка назва цього малюнку? Що подобається? Які кольори ви використовували і що вони для вас значать?

2. Обговорення й прийняття правил (10 хвилин):

Декларуються правила роботи групи з коротким поясненням.

Перелічення правил:

- активна участь у роботі групи кожного члена групи;
- конфіденційність;
- повага до інших;
- право кожного на існування власної думки;
- Я-висловлювання;
- безоціночне судження – правило заборони на оцінку інших.

3. Основна частина

Вправа «Малюємо креативність» (20 хвилин)

Мета: сформулювати багато сутнісні характеристики креативності як властивості особистості, творчого процесу, а також відмінні риси саме творчих продуктів діяльності.

Інструкція: «А зараз я пропоную кожному з нас взяти аркуш паперу та намалювати креативність так, як ви її розумієте. Ми матимемо достатньо часу на малювання, ми зачекаємо, коли ви закінчите свої малюнки».

Після того, як усі завершають малювати, кожен учасник розповідає про свій малюнок, про те, як він розуміє, що таке креативність.

Обговорення: під час обговорення психолог пропонує учасникам ставити один одному питання, уточнювати зміст висловлювань. Після

того, як усі висловляться, психолог підбиває підсумок, перераховуючи основні ідеї, що стосуються проявів креативності, умов її формування та розвитку.

Вправа-розминка «Апельсин» (5 хвилин)

Мета: активізувати творче мислення, увагу, підтримати робочу мотивацію.

Інструкція: перекидаючи один одному м'ячик, давати будь-які можливі визначення апельсину.

Вправа «Доповни малюнок» (10 хвилин).

Мета: розвиток оригінальності мислення.

Інструкція: Як ми можемо розвивати нашу оригінальність? У першу чергу виконувати завдання на розвиток образного мислення, фантазії, уяви. Завдання для груп. Покличте на допомогу уяву і кожен наступний малюнок доповніть так, щоб вийшло щось впізнаване. Кожній команді надається аркуш паперу, на якому в шести секторах намальовані геометричні фігури: коло, ромб, квадрат, лінії тощо.

Представлення групами результатів роботи та їх обговорення.

Вправа «Друдли» (15 хвилин).

Мета: розвиток оригінальності мислення.

Інструкція: Цю гру-головоломку винайшов американець Роджер Прайс. Doodle - малюнок, на підставі якого неможливо точно сказати, що це таке, але зате можна придумати безліч варіантів «що б це могло бути». Єдиної правильної відповіді немає.

Учасників слід поділити на підгрупи. Завдання для груп. Вам пропонується описати картинку, яка має множинні значення. Необхідно надати якомога більше версій та інтерпретацій того, що зображено на малюнку. Особливо цінується оригінальність та гумор. Кожній команді надається по три однакові зображення у стилі друдлів.

Представлення групами результатів роботи та їх обговорення.

Вправа «Архітектор» (15 хвилин)

Мета: розвиток гнучкості мислення, пошук нестандартних рішень.

Інструкція: Учасники записують будь-які десять іменників, що першими спадають на думку. Наприклад: квітка, вода, апельсин, тигр, дельфін і т.д. Це забаганки замовника, для якого «архітектор» створює проєкт будівлі. Далі кожен із учасників схематично малює дім: стіни будинку має помаранчевий колір (апельсин), на одному із фасадів зображені квіти, перед будівлею знаходиться фонтан (вода) зі скульптурами у вигляді дельфіна та тигра. Чим дивнішою буде ідея, тим краще. Готовий проєкт варто презентувати перед іншими учасниками та пояснити, що було легко реалізувати, а з чим виникали складнощі. Представлення групами результатів роботи та їх обговорення

Вправа «Реклама» (15 хвилин).

Мета: розвиток гнучкості та оригінальності мислення.

Інструкція: Рекламний бізнес гостро потребує нових творчих ідей. Найважливішою частиною реклами є передача інформації, без чого вона абсолютно даремна. Крім того, в рекламі необхідно придумати щось оригінальне.

Учасників об'єднуємо в групи. Завдання для груп. Назвіть чотири випадкові слова. Виберіть з них одне в якості предмета, який потрібно прорекламувати. Використайте слова, що залишилися, для реклами цього слова. Реклама може бути у вигляді слогану, постера, сюжету для телевізійного рекламного ролика.

Представлення групами результатів роботи та їх обговорення.

4. Зворотній зв'язок (10 хвилин)

Обговорення заняття: Що було для вас новим? Що нового ви дізналися? Що ви винесли для себе? Що вам сподобалося, а що ні?

5. Ритуал прощання (1 хвилину)

Разом дякують один одному за заняття.

Мета заняття: формування прагнення до розвитку креативності, усвідомлення проявів креативності, внутрішніх та зовнішніх бар'єрів розвитку креативності та розуміння, що може допомогти розвивати креативність; розвиток швидкості, гнучкості, оригінальності мислення; стимуляція роботи нейронних зв'язків між півкулями мозку.

Обладнання: бейджи, карти креатив, правила роботи, м'яч, фломастери, маркери, олівці, папір для фліпчарту, паперовий скотч, ножиці, ручки, папір А4, «невідомий предмет».

Тривалість заняття: 2 години.

ХІД ЗАНЯТТЯ:

1. Привітання. «Карти креатив» (10 хвилин).

Інструкція: на столі розкладаються карти «Креатив». Кожен учасник вибирає карту асоціацію, до якої він відносить себе на даний момент. Маленька презентація себе по карті.

2. Прийняття правил (5 хвилин)

Психолог нагадує учасникам про дотримання правил, які були ними прийняті на першому занятті. Якщо потрібно, то повторює їх значення, щоб учасники могли пригадати.

3. Основна частина

Рефлексія минулого заняття: «Поговоримо про день вчорашній...» (5 хвилин)

Всі охочі по черзі висловлюють свої враження про заняття. Чому було присвячене минуле заняття? Що особливо сподобалося? Що не сприйнялося? Які хвилювання чи побажання є до групи, безпосередньо будь-кому?

Не треба нікого змушувати, висловлюються лише охочі, інші уважно слухають і допомагають усміхненим, кивком голови та іншими жестами.

Вправа-руханка «Вухо – ніс» (5хвилин).

Інструкція: За креативні ідеї відповідає не права чи ліва півкулі мозку, а зв'язок та співпраця між ними. Отже, пропоную вправу на розвиток обох півкуль мозку. Лівою рукою тримаєте ніс. Правою рукою – ліве вухо. На рахунок «три» руки міняються: права рука тримає ніс, а ліва – торкається правого вуха. Учасники виконують вправу.

Вправа «Знахідка» (10 хвилин).

Мета: розвиток швидкості мислення.

Інструкція: «Як прокачувати швидкість? Для швидкості треба практикувати квоту ідей – щодня протягом двох-трьох місяців, для формування стійкої звички. Щоб навичка була осмисленою, придумуйте ідеї для завдання, з яким працюєте сьогодні або яке вас турбує. Визначте для себе квоту від 50 до 100 ідей в день, так ви зможете відчути «суть» цієї вправи. У якийсь момент буде важко, але не здавайтеся!»

Об'єднуємо учасників у групи. Завдання для груп. «Ви відпочиваєте на морі. Одного разу до ваших ніг прибій виштовхнув невідомий предмет. Ведучий демонструє предмет невідомий учасникам. Що це може бути? Назвіть якомога більше варіантів».

Представлення групами результатів роботи та їх обговорення.

Вправа «Поради» (15 хвилин).

Мета: формування прагнення до розвитку креативності, розвиток гнучкості та швидкості мислення.

Інструкція: пропонуємо учасникам заняття сформулювати перелік рекомендацій, які дозволять зробити власне життя більш творчим і записати їх на аркушах. Аркуші, на яких записані сформульовані мікрогрупами рекомендації, вивішуються для огляду всіх учасників. Представники кожної з груп по черзі отримують слово, щоб озвучити свої рекомендації і коротко прокоментувати свої поради.

Вправа «Список якостей важливих для творчості» (20 хвилин)

Мета: вправа сприяє усвідомленню проявів креативності, що дає можливість психологові надалі запропонувати учасникам групи

орієнтовну основу з переліком цих проявів та на наступному етапі роботи перейти до їхнього розвитку, тренування. А також дозволяє зрозуміти внутрішні бар'єри креативності.

Інструкція: «Зараз ми об'єднаємось у групи по 4-5 осіб у кожній та поділимося нашими враженнями, роздумами, розповімо один одному про те, які серед безлічі якостей, що характеризують людину у всіх її проявах, допомагають, а які ускладнюють створення чогось- щось нового, оригінального. Складіть, будь ласка, у вашій групі перелік цих якостей креативності. Не прагніть узагальнення, нехай якості або особливості поведінки, які ви будете мати у власному списку, будуть конкретними. Будьте готові у малих групах поділитися з рештою того, що у вас вийде».

Під час представлення кожною групою свого переліку якостей психолог спонукає решту учасників ставити питання, прояснити те, що їм не цілком зрозуміло. При цьому психолог записує названі якості, особливості поведінки на дошці чи листі ватману. Після того, як усі якості будуть записані, група має проголосувати за них. У випадку, якщо учасникам важко правильно сформулювати ту чи іншу якість, психолог може допомогти надати правильне формулювання.

Можливі варіанти відповідей:

1. Якості людини, що сприяють креативності:
 - відкритість новому досвіду;
 - нестандартність, оригінальність мислення та сприйняття;
 - мрійливість, здатність фантазувати;
 - почуття гумору;
 - самоприйняття;
 - орієнтація на внутрішні критерії та оцінки;
 - незалежність у судженнях та вчинках;
 - упевнений стиль поведінки з опорою на себе;
 - наполегливість у досягненні мети;
 - ризикованість і т.д.

2. Якості особистості, що перешкоджають креативності:

- невпевненість у собі, своїх силах;
- упередженість думок;
- занижена самооцінка;
- надмірна відданість принципам;
- стереотипність мислення та поведінки;
- орієнтація на загальноприйняті норми та правила;
- надмірна чутливість до думки інших;
- тривожність;
- висока навіюваність і т.д.

Вправа «Рекорд групи» (розминка) (10 хвилин)

Психолог підраховує кількість учасників тренінгу та пропонує групі поставити рекорд – перекинути м'яч стільки разів, скільки сьогодні учасників тренінгу. Головне – жодного разу не впустити м'яч на підлогу, тобто, намагатися ловити його.

Після того, як група досягла позитивного результату, психолог надає наступну інструкцію: «Зараз ми перекинули м'яч 15 разів за одну хвилину. Чи зможемо це зробити за 50 секунд? Пам'ятайте, що головне – кидати м'яч тільки тому, чий погляд ви спіймали».

Коли група досягла цього результату, психолог запроваджує креативну інструкцію: «Добре. Ми, здається, поставили рекорд. Але є спосіб, коли всі 15 учасників тренінгу перекинуть один одному м'яч лише за 15 секунд».

Рішення тут полягає у тому, щоб перекидати м'яч по колу сусідові. Нехай це рішення знайдуть самі учасники. Коли рішення знайдено, ведучий вводить другу креативну інструкцію: «Є ще один рекорд: я гарантую, що можна перекинути м'яч у групі з 15 осіб всього за 3-5 секунд». Рішення полягає тут у тому, щоб максимальна кількість учасників склали долоні у вигляді човника, розташували їх один під одним. М'яч кладеться у верхні долоні, і перекидання полягає лише в

тому, щоб розсунути долоні. Найважче в цьому рішенні: останній у серії – а 15 учасників просто не зможуть стати поруч один з одним, щоб їх складені долоні були один під одним, тому доведеться робити дві «етажерки», – швидко передає м'ячик у сусідню «етажерку», не допустивши його падіння на підлогу.

Це психологічна розминка, покликана за лічені хвилини задіяти всю групу в активну діяльність.

Вправа «Кути» (15 хвилин).

Мета: обговорення думок по колу, відпрацювання єдиної думки.

Інструкція: Об'єднати учасників занять в групи. Кожна група отримує олівець одного кольору та аркуш паперу. Перед групами ставиться ряд запитань:

Перша група . Що заважає психологу творити?

Друга група. Що спонукає психолога творити?

Учасники заняття роблять записи і передають свій варіант відповідей іншим групам, ті – доповнюють і також передають наступним. Листи переходять усі кути.

Можливі зразки думок:

1 група– відсутність таланту; небажання, байдужість; низький професійний рівень; нелюбов до своєї праці; побутові умови, страх помилитися, стереотипне мислення, страх бути в центрі уваги.

2 група– бажання психолога розвиватися, отримання задоволення від роботи, прагнення допомогти клієнтам, допитливість.

Міні повідомлення, підсумок заняття (5 хвилин)

Висновок: Творча людина знаходить задоволення не тільки в досягненні результату, але в процесі просування до мети — їй подобається думати, перебирати варіанти, шукати і знаходити різні шляхи виходу із ситуації. Полюбіть процес вирішення проблеми. Стикаючись з новими завданнями або несподіваними труднощами,

навчіться сприймати їх як не як проблеми, а як виклик вашим творчим здібностям.

Розширюйте кругозір. Чим більше ви знаєте, тим більше «їжі» отримує ваша уява, а без уяви неможливо генерувати по-справжньому творчі ідеї. Читайте книги, дивіться науково-популярні і документальні фільми, набирайтеся досвіду корисної діяльності і активно пізнавайте світ навколо.

Намагайтеся бути винахідливим у будь-якій сфері вашого життя, а не тільки під час навчання: придумуйте нові цікаві способи проведення дозвілля, займайтеся незвичайними хобі, пропонуйте нестандартні варіанти вирішення побутових питань.

Вчіться бачити незвичайне в звичайному. Навіть у самих звичних місцях підмічайте все, що виглядає особливим, відрізняється від стандарту, не відповідає шаблонами. Вчіться бачити знайомі предмети з нового ракурсу, знаходити несподівані способи їх застосування.

Вправи для розвитку креативності допомагають активізувати роботу мозку і налаштуватися на ефективне рішення проблем. Однак вміння створювати нові ідеї і робити несподівані ходи – це ще й звичка. Кожен день ставте перед собою творчі завдання, шукайте нові варіанти вирішення інтелектуальних і побутових питань – і креативність мислення стане для вас звичним життям і природною звичкою.

4. Зворотній зв'язок (10 хвилин)

Обговорення заняття. Що було для вас новим? Що нового ви дізналися? Що ви винесли для себе? Що вам сподобалося, а що ні?

5. Ритуал прощання (5 хвилини)

«Емоційний ланцюжок»

Усі учасники стають у коло, кладуть ліву руку на плече сусіда й по черзі один за одним дякують сусідові ліворуч за гарну роботу, позитивні емоції, висловлюють побажання тощо.

Корекційно-розвивальне заняття № 3

Мета: сприяти розвитку професійно-творчої активності психологів, розкрити внутрішній потенціал кожного учасника заняття, формування професійних мотиваційних аспектів; уточнення та систематизація знань психологів щодо факторів розвитку креативності; стимулювання розвитку творчої уяви, розвиток оригінальності та гнучкості мислення психологів.

Обладнання: фліпчарт, ватмани, маркери, папір, олівці, фломастери, правила роботи, ножиці, клей, ручки, журнали для створення колажу.

Тривалість заняття: 2 години.

ХІД ЗАНЯТТЯ:

1. Продовження знайомства (10 хвилин)

Інструкція: У розвитку креативності великого значення має уява та почуття гумору. Щоб згадати ім'я колег, потрібно представитися, відповідаючи на три запитання (тренер записує запитання на фліпчарті):

Якби ви були твариною, щоб це була за тварина?

Якби ви були настроєм, щоб це був за настрої?

Якби ви були предметом, щоб це був за предмет?

Учасникам заняття надається час для виконання завдання. А тепер представтесь, об'єднавши усі три образи-характеристики в один. Наприклад: Я – Марина, сумний єнот з блокнотом, або Я – Олег, примхливий крокодил з іграшкою.

Учасники тренінгу по черзі називають своє ім'я та збірний образ.

2. Повторення правил роботи в групі (5 хвилин)

Психолог нагадує про правила роботи, які були прийняті раніше.

3. Основна частина.

Вправа «Моє бачення творчого психолога» (15 хвилин)

Мета: визначити якості, що характеризують креативного сучасного психолога.

Інструкція: учасники заняття повинні протягом 5 хвилин до кожної літери слова «творчість» добрати якості, які на вашу думку характеризують творчого сучасного психолога.

Для ефективної роботи краще учасників поділити на групи. Потім кожна група презентує власні доробки.

Т-толерантний, терплячий, трудолюбивий.....

В – винахідливий, відкритий, впевнений, відвертий, вольовий....

О – оригінальний, оптимістичний, органічний....

Р – рішучий, розкутий, різний....

Ч – чутливий, чуйний....

І – ініціативний, інтелігентний, інтелектуальний...

С – свідомий, сумлінний, старанний, самодостатній...

Т – турботливий, тактовний...

Ь

Вправа «Портрет креативного психолога» (35 хвилин)

Мета: визначення якостей, що характеризують креативного психолога, розвиток творчої уяви.

Інструкція: Психолог об'єднує учасників заняття у 2 підгрупи, кожна з яких повинна створити колаж під назвою «Портрет креативного психолога». Після створення колажу представник кожної підгрупи презентує свій колаж, називаючи якості, які характеризують творчу особистість.

Розминка «Казковий вернісаж» (10 хвилин)

Мета: активізувати образну пам'ять і творчу уяву, розвивати швидкість та гнучкість думки, вміння міркувати не стереотипно.

Інструкція: Всі ми родом із дитинства. І завжди з любов'ю та ніжністю згадуємо казки, які чули вдома, в дитячому садку, в школі. Адже казка – не просто найпопулярніший фольклорний жанр, це чарівне

джерело, що дає наснагу кожній творчій людині. Казка дарує радість і дорослим, і дітям. Тому зараз ми виконаємо вправу «Казковий вернісаж». Кожна група по черзі витягує зі скриньки конверт із описом знайомої всім казки. Необхідно прочитати в голос цей опис та вгадати про кого, або про що саме йдеться. Отже, розпочинаємо.

1. В якій відомій казці сіра непривітна особистість здійснює підступний план убивства двох осіб, і лише завдяки своєчасному втручання громадськості все закінчується добре? (Червоний капелюшок).

2. Назвіть казку, в якій різні за свої соціальним статусом герої займали по черзі мешкання, створене в незвичайному архітектурному стилі. І все б було добре, якби до мешкання не повернувся його попередній власник зі своїм охоронцем. От героям казки й довелося залишити незаконно зайняту територію. (Рукавичка).

3. Герой якої казки постійно виконує забаганки своєї норавливої дружини? Проте, якби він не прагнув задовольнити амбіції супутниці, вона щоразу підвищує рівень вимог. Зрештою, подружжя опиняється на початковому етапі задоволення власних потреб. (Про Липку та зажерливу бабу).

4. В якій казці головна героїня постійно й нахабно обмовляла тих, хто їй робив добро? А коли вона, щоб уникнути покарання, незаконно оволоділа чужим мешканням, то різні впливові особи намагалися провести з нею роботу з подолання її асоціальної поведінки. А вдалося це лише найменшому з усіх учасників експерименту. (Коза-дереза).

5. Назвіть казку в якій йдеться про спортсмена, котрий вирушає на змагання з бігу з перешкодами. Хитрість і витримка допомогли йому дуже близько підійти до фінішу, проте фінал – трагічний. Проявивши занадто велику самовпевненість, він гине. (Колобок).

6. Назвіть казку, в якій головна героїня могла перевтілюватися в різні образи задля свого нареченого. Проте одного разу його нерозсудливість

та імпульсивність у поведінці призвели до довготривалої розлуки закоханих. Та, долаючи різні перешкоди, вони все ж таки єднають свої долі. (Царівна-жаба).

Вправа «Формула розвитку креативності» (25 хвилин)

Мета: виявити показники, що сприяють чи заважають розвиткові креативності.

Інструкція: Об'єднуємо учасників у дві групи. Пропонується протягом 7 хвилин поміркувати та записати одній підгрупі, що сприяє розвиткові креативності, розвитку творчих здібностей психолога, а іншій підгрупі – що заважає розвиткові творчості та креативності.

Після виконання завдання один представник групи презентує результати роботи. Обговорення отриманих результатів.

4. Зворотній зв'язок (15 хвилин)

Обговорення заняття. Що більш за все вам було цікаво? Що нового, важливого дізналися для себе? Що корисного було для вас? Що не сподобалося? Чого не вистачило? Як вам здається запропоновані способи саморегуляції будуть корисними для зняття напруги? Які способи саморегуляції вам сподобалися найбільше?

5. Ритуал прощання (5 хвилини)

«Емоційний ланцюжок»

Усі учасники стають у коло, кладуть ліву руку на плече сусіда й по черзі один за одним дякують сусідові ліворуч за гарну роботу, позитивні емоції, висловлюють побажання тощо.

Корекційно-розвивальне заняття № 4

Мета: розвиток творчого мислення, його оригінальності, гнучкості та швидкості, генерація нових ідей, розвиток творчої уяви.

Обладнання: правила роботи, листочки паперу, ручки, олівці, фломастери, фарби, фліпчарт, ватмани, маркери, ложка, шматочок крейди, гумова рукавичка.

Тривалість заняття: 2 години.

ХІД РОБОТИ:

1. Привітання

Вправа «Побажання»(5 хвилин)

Інструкція: «Давайте почнемо сьогоднішнє заняття з того, що висловимо, один одному побажання на день, і зробимо це так. Перший учасник вибирає будь-якого, вітається з ним і висловлює йому своє побажання. Той, до кого звертався перший учасник, у свою чергу звертається до наступного і т.д. до тих пір, поки кожен з нас не отримає побажання на день».

2. Повторення правил роботи в групі (5 хвилин)

Психолог нагадує про правила роботи, які були прийняті раніше.

3. Основна частина

Вправа «Оригінальне використання» (20 хвилин)

Мета: тренування якостей творчого мислення (оригінальність, гнучкість, швидкість).

Інструкція: Слід придумати якомога більшу кількість різноманітних способів оригінального використання звичайних предметів. Наприклад: старих газет, пустих картонних коробок, коропів від пляшок, зіпсованих з діркою панчохів; снігу, льоду; лампочок, що вже не працюють.

Робота виконується в парах по 4-5 осіб. Презентація праць відбувається наступним чином: одна із міні-групи називає один із способів використання предмету. Надання відповіді оцінюється в один бал. Наступна міні-група презентує ще один спосіб і так далі, повторюватися не можна. Виграє міні-група, що набрала найбільшу кількість балів.

Обговорення: Чи сподобалася вправа? Які із способів використання предметів, що були названі, найбільше запам'яталися? З якими труднощами ви зустрілися під час виконання вправи?

Вправа «Малюємо казку» (20 хвилин)

Мета: розширити уяву, інтуїцію та здатність до співпраці.

Інструкція: учасників заняття об'єднуємо в групи. Кожна група отримує аркуш ватману. Учасники повинні намалювати 5 будь-яких предметів. Малюнки повинні розміщуватись один за одним. Потім групи обмінюються плакатами. Завдання. Написати невелику казку, історію. Не можна пропускати жодної картинки. Представники від груп озвучують складені казки.

Обговорення. Що ви відчували під час вправи? Чи було комфортно працювати?

Вправа «Чорний ящик» (20 хвилин)

Мета: активізація творчого мислення, генерація нових ідей.

Процедура проведення: попередньо в коробку кладуться різні предмети (ложка, шматочок крейди, гумова рукавичка тощо) так, щоб ніхто не бачив. Учасники закривають очі.

Інструкція: «Помацайте предмети, висловлюйте вголос свої асоціації та метафори». Психолог записує їх на дошці. Тепер завдання всієї групи пов'язати з реальними предметами і придумати рішення. У вправі може брати участь уся група.

Обговорювані питання: Що вдалося у виконанні завдання? Що сприяло успіху? Які виникли труднощі у виконанні завдання? З чим вони пов'язані?

Вправа «Моя уява» (10 хвилин)

Мета: активізувати учасників групи, розвивати творчу уяву.

Інструкція: Заплющте очі та уявіть собі:

- Взяли в руки шматочок льоду;
- Літаєте між хмарами;

- Гладите пухнасте кошеня;
- Істе смачне яблуко;
- Тримаєте в руках і нюхаєте букет квітів.

Обговорення. Чи все вдалося уявити? З якими труднощами зустрілися? Висловлюються про власні враження від вправи.

Вправа «Постанова незвичайних проблем»(20 хвилин)

Мета: розвиток креативності та уяви.

Інструкція: Учасникам заняття пропонується скористатися поданим списком. Поставити незвичайну проблему, яка пов'язує два вказаних поняття. Наприклад, «жук — крісло». Ставимо проблему: «жук купив крісло. Як він доніс його до себе додому».

Список понять:

Компас - клей

Мухомор - диван

Вчитель - вітер

Черевики - самовар

Сірник - вівця

Капелюх - бджола

Риба - пожежа

Можна запропонувати учасникам сформулювати свої поняття, подати рішення цих незвичайних проблем.

4. Зворотній зв'язок (15 хвилин)

Вправа «Жива анкета»

Всі учасники по колу відповідають на наступні питання:

1. Чи було щось несподіване для тебе на цьому занятті?
2. Що тобі сподобалося?
3. Що не сподобалося?

5. Ритуал прощання (5 хвилини)

«Емоційний ланцюжок»

Усі учасники стають у коло, кладуть ліву руку на плече сусіда й по черзі один за одним дякують сусідові ліворуч за гарну роботу, позитивні емоції, висловлюють побажання тощо.

Корекційно-розвивальне заняття № 5

Мета: розвиток креативних та комунікативних здібностей учасників заняття, сприяння розвитку уваги, творчої уяви, сміливості, оригінальності та гнучкості мислення, формування самостійності та нестандартності мислення.

Обладнання: правила роботи, папір, ручки, олівці, фломастери, маркери, ватмани, фліпчарт, скотч, м'яч, малюнок-заготовка, листочки з віршиками.

Тривалість заняття: 2 години

ХІД ЗАНЯТТЯ:

1. Привітання (10 хвилин)

Говориться про різні способи вітання, реально існуючі й жартівливі. Учасникам пропонується привітатися плечем, спиною, рукою, носом, щогою. Вигадати свій власний незвичайний спосіб вітання для сьогоднішнього заняття й привітатися ним.

2. Повторення правил роботи в групі (5 хвилин)

Психолог нагадує про дотримання правил, які були прийняті ними раніше.

3. Основна частина

Вправа «Асоціація (5+5)» (10 хвилин)

Мета: розвивати образне мислення, тренуватися шукати та знаходити асоціації.

Інструкція: Учасники уважно оглядають кабінет, у якому знаходяться. Далі обирають один із предметів, що привернув увагу. Будь-який, наприклад, цукерку. Наступний крок – потрібно записати п'ять

прикметників, що характеризують предмет. Тож цукерка може бути: солодкою, улюбленою, імпортною, калорійною і т.д. Далі трохи складніше: потрібно дібрати п'ять прикметників, що абсолютно не підходять цукерці: скляна, смажена, пухнаста, невидима тощо. Останній етап цієї вправи: учасники мають порівняти прикметники та обрати найбільш незвичайні варіанти.

Вправа «Нова інтерпретація» (10 хвилин)

Мета: Навчити по-новому сприймати звичні речі, бачити незвичайне у буденному.

Інструкція: учасники мають візуалізувати абстрактні слова (зобразити їх у вигляді малюнків на аркушах). Наприклад: лінь, вірність, кохання, щастя, свобода і т.д. Далі кожен учасник перед групою пояснює, чому на його думку саме такий вигляд має абстрактне слово.

Вправа «Нові ідеї щодо старих речей» (15 хвилин)

Мета: розвиток уваги, оригінальності, гнучкості, формування самостійності та нестандартності мислення.

Інструкція: Об'єднуємо учасників заняття у три групи. «Ми з вами знаємо, що з часом все змінюється, а особливо старі речі, з якими нам часто не хочеться розлучатися. Удоскональте якусь річ, щоб вона відповідала попиту сучасності». Презентація груп свої напрацювань.

Обговорення: Чи складно було знайти нові рішення та ідеї щодо старих речей? Як швидко виникали оригінальні ідеї? Чи складно було обговорювати та відстоювати власну ідею в групі?

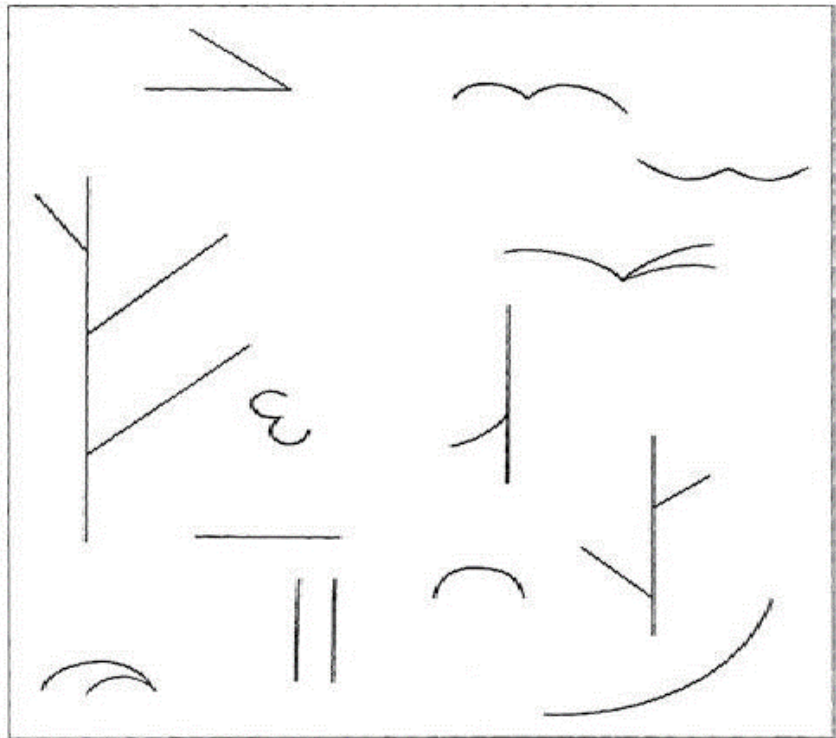
Вправа-розминка (5 хвилин)

Інструкція: Уявімо себе літературними героями. Тренер, кидаючи м'яч, говорить: «Мауглі». Учасник, який спіймав м'яч, повинен перевтілитися у героя і сказати асоціацію, відчуваючи себе ним, на наступне слово тренера, наприклад, квітка. Ця вправа, на думку М. Пруста, допомагає «набути нові очі».

Вправа «Малюнок творчості» (15 хвилин)

Мета:розвиток творчого мислення, його оригінальності та гнучкості.

Інструкція: Кожному учаснику пропонується окремий аркуш паперу. Домалюй лінії і фігури так, щоб вийшов чарівний казковий ліс, разом з його мешканцями. Розкажіть про нього історію. Потім учасники демонструють свої праці.

Вправа «Складаємо вірш» (15 хвилин)

Мета: розвиток творчого мислення, оригінальності.

Інструкція: Учасникам роздаються на листочках початки віршиків, завдання – треба їх закінчити. Потім презентують свої вірші.

1. Сумно хом'яку самому
ягідки збирати.
2. Йшов їжак, кошик ніс,
в кошику малина.
3. Є у лісі медведик,
дуже ласий до меду
4. «Кап, кап, кап!» - співає дощик

на деревах і будинках.

5. Намалюю хатку я,
Де живе моя сім'я.
6. Вечір вже пізній і сонце сідає,
Для відпочинку час наступає.
7. Чом Галинка ти невміта,
Не розчесана, сердита.
8. Я по сходинках скакав –
По порядку рахував:
9. Мене за довгий язичок
Батьки поставили в куток.

Вправа «Я творчий, креативний, обрадований» (15хвилин)

Мета: розвиток впевненості у собі, у власній креативності, формування творчого мислення.

Інструкція: Кожний учасник на окремому аркуші паперу обводить власну долоню. В середині пише – Я креативний, на пальчиках власні риси, що підкреслюють це. Потім пропонуємо перетворити долоньку в малюнок (дерево, пташка, метелик). Презентація долоньок.

Обговорення: Що найбільше сподобалось? Чи вдалося виявити в собі риси, що підкреслюють креативність? Що викликало труднощі?

4. Зворотній зв'язок (10 хвилин):

Що було найбільш важливим під час заняття? Що нового дізналися про себе? Який настрій?

6. Ритуал прощання (10 хвилини)

Це останнє наше заняття, ми завершаємо працювати, давайте на останок виразимо один одному побажання на майбутнє.